

Gárdonyi Géza

Julcsa kútja

A spiritizmusról beszélgettünk.

Mostanában ugyanis megint mozognak az ezüstforintosok. A földi jóskok szószátyároknak bizonyultak: az égieket kérdezzetik. Mink bizony mosolyogtunk rajta. Egyetlen jóslat a bizonyos, hogy majd csak háboru után kerülnek elő azok a jóslatok, amelyek mindent megmondtak előre.

Egy nyugalmazott miniszteri tanácsos barátunk is megszólalt:

- Nem értem, mit követeltek ti az elköltözött lelkektől. Hiszen azok csakúgy emberek, mint mink vagyunk. Ha le is vetkezték a földi testet, de csakúgy emberek.

Valamennyien nekifordultunk.

- Hát te talán hiszel abban az ostobaságban?

- Az ostobaságban nem hiszek. De hogy az elköltözöttek beszélhetnek velünk, abban nem kételkedek.

Nohát azt a szegényt letorkoltuk. Hiszen akkor valamennyi állam bolond, hogy el nem csapja a hadserege vezéreit! A franciáknak van Napoleonjuk, a németeknek Moltkéjuk, az angoloknak Nelszjök és Velngntjök. Az olaszoknak Garibaldijok. A muszkáknak is van tán valakijök. Azzal a másvilágról is megtanácsolhatják: mikor, hogyan, mit cselekedjenek.

A tanácsos legyintett:

- Nem értjük meg egymást. Én nem azt mondtam, hogy a spiritiszta-asztalok csupa igazat beszélnek. Csak azt mondtam: beszélni beszélhetnek...

- Nem beszélhetnek!

- Van valami lehetőség.

- Semmi lehetőség!

- De van valami. Markóni telegrammját se lehet elfogni palacsinta-sütővel. Az elköltözött lelke se beszélhet velünk csak alkalmas médiumon át. Tik sohse voltatok egy szeánszon se...

- Mert ostobaság!

- Ítélték valamiről, hogy ostobaság, amit csak hírből ismertek, mint az egri teológus a buddhások nirvánáját. Könyvet írt róla, hogy micsoda ostobaság az élet megsemmisülhetésének az óhajása. Pedig hát a *nirvána* nem az élet megsemmisülése. A *parinirváná*-nak persze hírét se hallotta. Így vagytok ti is a spiritizmussal. Én azonban nem egyszer ültem a spiritiszta asztaloknál, ültem és figyeltem mindenféle szeánszokon. S mindig a józanság tiszta szemüvegével. De minden komoly szeánszon történt valami. *Valami*, amit megfejtetni nem bírtam. És más se bírt. Most a nyáron is hallottam egy *valamit*, egy különös történetet, amelyen el-elgondolko-dom. A véletlenség játéka-e? vagy csakugyan egy-egy láthatatlan kéz nyúl-e néha a sorsunkba? Elmondhatom nektek, ha érdekel. Tik is gondolkodhattok rajta.

Az idegeimet kissé megviselte a munka. Itt Pesten bizony még az aludttej is reszket a köcsögben. No elvonulok két-három hétre valami erdélyi faluba, vagy a hegyek közé. Hát június vége felé vonatra ültem...

A fülkében egy ismerős-képű embert látok.

- Szervusz, - örvendezik, - szervusz.

- Szervusz, - örvendezek én is.

S tünődök, ki az ördög is ez az én napon sült korcsmáros képű jóbarátom?

A következő pillanatban megismerem, hogy egy rég-nem-látott huszártiszt pajtás. Főhadnagy volt, mikor utóljára vacsoráztunk együtt. Víg ember. Szereti az anekdótákat, meg az asszonyokat. Anekdótákban a cigányanekdótákat, asszonyokban mindenfélét. Bizony már jó húsz éve hogy nem hallottam a nevetését.

- Örülök, Gyuri, hogy együtt utazhatunk. De meddig?

- Én csak a tanyáig. Hát te?

- Én meg a jó Isten tanyájáig: messze be valahova Erdélybe. Magam se tudom még, hova.

- Nem tudod, hova?

- A jegyemet Tővisig váltottam meg. Meghállok ott a vasúti postások szállójában. Aztán kocsira igyekszek tovább valahova. Vagyhogy gyalog. Míg valami olyan helyre nem jutok, ahova még ujságok se járnak. Kissé ideges vagyok és az idegességre legjobb orvosság az unatkozás.

- Unatkozás?

- Az. De persze nem a társaságbeli unatkozás, sem a könyveken való, sem a zongora szonátákon, hanem künn a levegőn, mezőn, erdőn, falun való egészséges unatkozás. Nyíltan mondjuk: állati unatkozás. Nagy semmittevések, heverések, alvások, tej, tojás, gyümölcs, fakanalas asztal, és minden betűnek magyaros megvetése. Hát azért megyek Erdélybe. Keresek valami olyan helyet, ahol se ujság, se könyv, se okos ember. Se szmoking, se pósta. Ahol nem történik soha semmi.

- No pajtás, - kap a szavamba Gyuri vígan, - ritka nagy szerencséd, hogy éppen velem találkoztál. Csupán hogy az Erdélyig váltott jegynek az ára a károd. Jössz velem! Hozzám! Ha csak unalom kell neked, az én tanyámon nyakig ülhetsz benne. Az én tanyámon még a kutyák is többet ásítanak, mint ugatnak. Ott hát igazán nem történik soha semmi. Se asszony, se gyerek a háznál. Járhatsz napestig akár fürdőlepedőben. Éshát ha még az ujságoktól is irtózol, nem küldök a póstára, míg nálam mulatsz unalommal.

- Igen köszönöm, pajtás, de...

- Attól meg éppenséggel ne tarts, hogy nálam okos emberrel találkozol. Más úr nem lakik ott, csak én meg az ispánom. Engem még a legorcátlanabb pumpoló se mondott soha okos embernek, az ispánom meg szinte híres a környéken a szamárságáról. Dehát különben se igen látod: most házasodik. Mindig a menyasszonyánál ül a harmadik faluban. Csak gyere bizalommal, pajtás. Éntőlem nem szököl meg, ha az óhajtásod csak az, hogy unatkozzál.

- Köszönöm, igen köszönöm. Dehát hogy te nem vagy házas... Hogy lehet gazdaember asszony nélkül?

- Magam is csodálkozok néha rajta. De azért megvagyok. Míg pillangó voltam, nem ragadtam meg egy virágon se. Most meg már hogy medve vagyok, attól tartok, hogy az orromba téved a karika-gyűrű.

- Dehát cselédekre bízod a házadat?

- A cseléd, nem cseléd, ha nem cselédképpen bánysz vele. Fizetni is jobban fizetem őket, mint ahogy mások fizetnének nekik. Elgondoznak érte becsületesen. S akkor még mindig elküldhetem, amelyik nem nekem való. De mit pipálsz, ha a feleségeden ismered meg, hogy nem neked való? Pláne, ha már gyermek is bilincsel hozzá. S ki tudja, miféle természetű gyermek? Isten őrizzen olyan rossz kölykektől, amilyen én voltam, meg a bátyám.

Az állomáson szép kétlovas hintó várt ránk, sárga hintó és két táncos lábú szürke előtte.

- Mondtad, Gyuri, hogy nincs messze a tanyád és ahogy látom árnyékos az út...

- Magam is szivesebben sétálok, ha van kivel.

Délutáni négy órán járt az idő. A június-dereki nap melegen tűzött a világra, de vén hársfa-sor árnyékolta az utat.

Megindultunk nyugodt ballagvást a tanyájának.

A rozs már javában sárgult, szinte zizegett a hőségben. Fölötte víg galamb-raj kerengett magasan, mintha forgószél játszana valami nagy rózsás fátyollal.

- A te galambjaid? Örülnek a gabonaérésnek.

- Az a száz galamb már van vagy nincs: nem sajnálom amit megesznek. Még anyám hozta az első párt, mikor apámmal egybekelt. Rózsabegyű galamb volt. Efféle nincs is másnak a környéken.

Egy kis akácliget az út mellett, kukorica és krumpli-táblák között. Két-három túja-fa is az akácok közt s egy nyúlánk nagy fehér obeliszk. Beljebb egy kupolás kis építmény.

- A temetőnk, - sóhajt könnyedén Gyuri, - három nemzedék vár rám ott a kupola alatt.

- És az a szép márvány-obeliszk?

- Az nem a mi családunkból való. Egy szerencsétlen leány élt itt a tanyánkon. Bolondféle. A bátyám állította azt a követ. Csupa szentimentalizmusból. De nézd azokat a kis fakereszteteket: együtt vannak a cselédeink is mellettünk.

Akkor már a tanyát is láttam persze, szigetként sötétlett a gabona sárgás-zöld tengerében. A sziget közepén két-három háztető. Az egyik tető barokk.

- Az a kastélyod, ugye?

- Ördögöt kastély, csak a födele olyan. Azt már én csináltattam. Volt egyszer egy olyan ácsom, aki azt mondta, hogy ácsolt már effélét. - Nohát egy hordó bor a napszámon fölül! Megcsináltuk. Most aztán *kastély*, körülötte meg gyümölcsös: Mondjuk: *magyar park*. Almafa-erdő, és meggyfa-liget. Dehát tudod, pap volt az én apám fiatal korában, református pap, józan, okos gazda. Még azt a hársfasort is a virágjáért ültette, hogy eladhassa a patikusnak.

- Az imént említetted, hogy bátyád is van.

Legyintett:

- Van is, nincs is. Barát. Még barátnak se rendes: kármeli-rendű vagy micsoda rendű. Húsz éve nem láttam. Egyszer Pesten jártam, becsengettem a klastromba. Azt izente vissza, hogy bocsássak meg, de ő már elfeledte a külső világot. A kutya ugassa meg! Vagy attól tartott, hogy nagyot nevetek rajta, ha meglátom kámzsában mezítláb.

Légydandár játszott az orrunk előtt. Közéjük suhintott a botjával. A levegő fülledt volt, az ég borongós. A gazdasági szag, a hosszú ököristáló szaga elénk terjengett már a tanya aljából.

- Dehát hogyan, hogy barát lett belőle? - tünődtem, - mondd, hogy atyátok református pap volt.

Felvonta a vállát:

- Pápista iskolába jártunk. Bandi még minisztrált is. Dehát nem azért. Rossz társaságba keveredett: egy bigot mágnás családnak a körébe. Afféle térden csúszkáló szentolvasós nép. Amilyen Széchenyinek az apja volt. Rómában is járt velök. Ott az a sok templom, kép, szobor, katakombák, muzsikás misék, Kolosszeum, Sziksztusz kápolnája, pápai parádék, vértanuk csontjai, rongyai, s más efféle kábító bolondságok... Lehet, hogy azok fordították ki a kálvinistaságból. Ámbátor hát én ma sem tudom... Sokféle járású az emberi gondolkodás.

S megállt, mintha neki is csak éppen akkor ütközött volna az eszébe hogy hogyan is került a bátyja kámzsába? Megállt és egy árpaszálra bámult, amely az útfélen nyulladt fel a porcfü közül... Az árpa már sárga volt, de egy aprónmaradt levelű soványka kerti hajnalka fonakodott reá, s ölelte körül sokszorosán száz kis zöld szívével.

- Én még akkor gyerek voltam, - mondta, hogy tovább sétáltunk, - tizenegy vagy tizenkét éves. Nem: több valamivel. Ő meg már bajuszos legény. Gazdasági titkárja vagy belső titkárja volt a grófnak. Pünkösöd után való vasárnap hazalovagolt, s velejött a grófnak a lánya is, persze hát a misszéivel és egy lovászszal. Attólfogva mink többé nem láttuk a tanyán. Bizonyosan megzavarodott az elméje, hogy azt a fene fatalpú, kámzsás életpályát választotta ki magának. Adta bolondja!...

- Hát akkor valami regény van itt hátul.

- Lehet. Én is hallottam, hogy olyasmit suttognak. Dehát igaz-e, nem-e? Csakugyan háztűz-nézőbe jött-e a kisasszony? Nem tudom. Noha itthon voltam akkor. Beszéltek ugyan, hogy vőlegénye van a leánynak, dehát melyik kontesznek nincs vőlegénye? Némelyik még meg se születik, s van már aki elvegye. Hatlovas leányok könnyen röptetnek férjhez... Mondom: itthon voltam akkor, de azután már nem tudom, hogy történt, mikor és hogyan követte el a bátyám azt a csúfságot a családon? Csak mikor a szüreti vakációra jöttem haza, akkor mondta anyám itt az úton, tán épp itt, ahol vagyunk:

- Te Gyuri, nehogy a bátyádat kérdezd, vagy akárhogy is említsd apád előtt: nem szabad róla beszélni a házban. Akkor tudtam meg...

Beérkeztünk a tágas-téres tanya-udvarra. Két hosszú béresház, két hosszú istálló, szalma- és takarmány-kazlak, kőlabú górék, gépház, ólak, - mint minden tanyán. A mezítlás asszonyok is, mint más tanyákon. A pufók-hasú egyinges kisgyerekek is. Csak éppen, hogy akác helyett almafák, szilvafák, cseresznyefák zöldülnek mindenfelé. A tanyaudvaron is. Látszik, hogy szabad a gyümölcs mindenkinek aki ott él. Szabadabb, mint a Paradicsomban volt.

Tetszett nekem.

De az már furcsa volt, hogy az urasági hajlék is gyümölcsfák közt áll. Szép is lehet áprilisban a sok virágzó kajszinbarackfa, almafa, szilvafa. És később is, mikor már színes a gyümölcs. De milyen lehet az a sok fa májusban?

- Hogyan győzitek hernyózással ezt a sok fát?

- Hát bizony van vele munka. Dehát már novemberben szedik a gyerekek a hernyóbölcsöket. A petróleumos pamacs is jó találmány, a hernyó-enyv is. Permetezünk is, ha éppen sok a féreg. Ami mégis maradna, van itt fülemile bőven. Meg poszáta, meg rigó. Ötven féle tenoristája is az Istennek.

Egy nyúlánk hajadon közeledett felénk, vagy hogy tán a szoknyája volt elrövidült, térden alul alig négy ujjnyira érő. Két veder volt a kezében, s láthatóképpen a kútra igyekezett.

Nem volt rajta semmi különös: tizenöt vagy tizenhat éves mezítlás tanyai leány, mosástól fakult kék szoknya rajta és kender ing. Az arca is szimpla, levegőn élő arc, - csinos, hosszúság, kifejezéstelen. A szeme kék. De se nem nagy, se nem olyan színes, hogy láttára a festő a vásznáért kapkodna. És mégis rajta maradt kissé a tekintetem. Előttünk ugyanis egy sánta kis kacsa vergődött a papsajtban. Elmaradt a társaitól és menekült volna előlünk a kis háromhetes kacsafi. Sipikolt, de egyre csak előttünk bukdosott. A leány letette a vedreket, és lehajolt a kacsáért. Felkapta. Aztán elmosolyodva, kissé elpirosodva állt: várta szép szemérmes libanézésel, hogy mellette elhaladunk.

Abban a mosolygásban, szemérmes nézésben, megfinomult, megszépült az arca. De hogyan el is osztja a jó Isten, hogy mezőnek, erdőnek, falunak, városnak egyaránt meglegyenek a virágai.

- Dicsérjük a Jézust, - susogta.

Baditz lefestette volna azzal a sárga kacsával.

- Szép, hogy katolikus cselédek is vannak.

- Nem az én érdemem. Az öregapja is itt nőtt fel. Ahun ül a földön: az a vén próféta, - kilencvenkét éves. Még gyermekkorában került ide valahonnan Liptóból. Drótostót volt az apja. Itt halt meg a lucernás szélén, az útfélen. Mink temettük el. Vagyishát öregapám. János bácsi akkor még csak tizenkét éves volt, és akkor még Jano volt a neve: *Krupa Jano*. Itt ragadt. Idővel csordás lett, éshát persze *Kupa János*. Egy szót se tud már tótul. Igen csodálkozna, ha valaki azt mondaná, hogy ő nem magyar ember. Bizony *Kupa János*-t iratok én a sírja keresztjére is majd. Most már hát persze nem csordás: gyenge a lába az öregnek, hát csak a kertet őrzi, hogy a baromfiak be ne menjenek. No meg hát felhőt vizsgál és időt jósolgat a tanya népének.

A próféta-szakálú agg fölkel. Kivette a szájából a pipáját. Illedelmesen félrekapta. És levonta a fejről a kalapot.

- Dicsérjük Jézust...

- Mindörökké, János bácsi.

Kopasz volt már a vén koponya. A halántékán maradt egynehány fehérfürt a válláig ért.

Asszonyi kiáltás hasított az udvar csendjébe:

- Mari, Marika!

- Amott játszanak, - kiáltotta egy gyerek, - a Julcsa kútjába!

S az istálló felé mutatott.

Szinte ijedten tekintetem arra. Eszembe jutott, mikor gyermekkoromban kútban verebésztünk. Most is meredezik a hajam, ha rá gondolok. De semmiféle kút nem láttam arra. A tanya másik szögletén volt a kút, - magas-nagy, gémes, félmázsás kolonc a végén.

- Mááári! Márika!

A kiáltás irányában csak egy sátor-aljnnyi földhorpadás látszott, s ott játszott egy csoport egyinges kislányok.

- Mááári!

A csoportból egy rózsaszín szoknyás kis két-arasz lányka kelt föl.

- Mék mán!

Futott és bukdosott az is, mint a kis kacsa.

- Nincs ott már a kút, - mondta Gyuri, hogy látta a meghökkenésemet, - betemettük.

- *Julcsa kútja*. Ugyan hogy került rá ez a női név? Tán, aki ásatta, az tette rá a felesége nevét?

Gyuri a fejét rázta.

- Ki tudná, ki ásatta azt? De nem is az nevezte el. Az én gyermekkoromban csak *ó-kút* volt annak a neve. Mély kút volt és rossz vízű. Már csak a köveiért tartogatta apám. Gránitból faragott jó kútkövek voltak, noha már mohosak. Vélte, hogy majd ha mégegy kutat ásat, - a konyha elé szándékolta, - annak a kútnak a köveivel rakatja ki belől. De aztán csak betemettette a kútat a köveivel együtt.

- Dehát mégis, hogy lett az *ó-kútból Julcsa kútja*?

- Beleugrott egy leány, egy Julcsa nevű lány, bizonyosan azért. Ennek a tótnak a leánya volt, - szegény ördög. Beleugrott. A nép sokáig emlékezik. Elmulhatik innen valamikor ez a tanya is, de ennek a helynek a neve mindig *Julcsa kútja* lesz. Akkor is, ha legelő lesz itt. Akkor is, ha erdő lesz itt. Vagy gyárépület. Vagy falu. Vagy akár pusztaság.

- Éshát mért ugrott bele?

Gyuri vállat vont:

- Mért? Ki tudná? Megbolondult. Ép észszel kis is ugrana kútba?

- Hát még ilyen helyen is meghibbanhat valakinek az elméje?

- Magam is csudálkozok rajta. Dehát hiába: a fejébe vette, hogy ő kisasszony. Tudod, hogy minden bolondnak van valami bogara. Az ő bogara az volt, hogy minden paraszt lány kisasszonynak születik, csak nincs pénze rá, hogy a kisasszony-ruhát megvegye magának. Ő bizony megveszi, mert hát ő szebb és különb akármelyik mágnás kisasszonynál is, ha felöltözik. Fel is öltözött. De negyedóráig se kisasszonykodott bíz ő, megint letépte magáról. És *finita la commedia*.

- Szegény.

- Szegény, persze hogy szegény, - szegény Kupa Julcsa. No kedvetlen napot szerzett nekünk. S másnap is, hogy temettük. Éppen vendégeink voltak: egy grófleány is, akit az imént említettem. Itt maradt a temetésre is. Napnyugtakor temettük. A grófleány szép pálmaágot tett a koporsóra és imádkozott a sírjánál. Igen komoly leány volt az a mágnásleány.

Beérkeztünk a kertbe, a sok vén almafa között a házba.

Hát bíz az csakugyan ház és nem kastély. Szép, tornácos, vastagfalú ház. Amilyen falusi papnak éppen tetszetős. Elöl egy szekérfordulatnyi kis virágos rész, azontúl aztán vetemények és gyümölcsfák.

A szakácsasszony már várt bennünket az uzsonnával. Senki más a házban, csak egy vén inas még. Azt bizonyára a regimentből hozta el Gyuri magával, mert úgy járt-kelt, mozgott az öreg, mintha csont helyett acélrugók volnának a testében.

Érdeklődéssel néztem az ebédlő falán komolykodó egyetlen férfi-arcképre.

Ötven éves forma zord magyar. Szakálas és drótüstökü. Az orra erősen kiálló debreceni orr. Afféle fényképről festett cégfestő munka: piros arc, mintha kemencében ülne, akit festenek, és fénylő szem, mintha üvegből volna a szeme, de mindenképpen méltóságos figura. Illene rá sisak is, Kálvin-palást is, de talán legjobban a gályarabok szent bilincsei.

- Apám, - mondta némi meghatottsággal Gyuri. - Ilyen komoly ember volt, ilyen átilás, afféle sarkonjáró bús kuruc. No ha semmi oka nem volt a búsulásra. Csak némelyik már olyannak születik. Némelyik születik mosolygó baracknak, másik keserű tormának, a harmadik paprikának. Az én apám meggynek született. Haragos, sötét meggynek. Rettegtünk tőle. Pedig sohse vert bennünket. Csak éppen mikor kicsinyek voltunk a lénia lapjával egyet-kettőt ha ránk csappantott. De olyannak látta a világot, amilyenek a tragédiában játszó színész, hogy még semmi se történt, de ő már gyászbrúgón beszél. Pedighát egészséges ember volt. A festő azért is festette ilyen olajba főzött Szent Jánosnak, mert azt írtam a fényképe mellé: *Egészséges, piros arcú.*

- Megismertem, hogy apád. Ha szakált viselnél, te is ilyen volnál. Csak persze vígabb szemű. Te egy vállvonással elintézed az élet minden csögét-bogát.

S az íróasztal fölé akasztott fakó fényképeken szemlélődtem tovább: melyik lehet a szerzetes?

A fényképek között középen sötétlett megint az apja képe, s mellette az anyjáié, egy kövérkés képű asszonyé, - valami kisvárosi kontár fotografus munkája: az asszony olyan elmeredt szemmel néz, mint aki éjjeli lámpásnál tolvajra talál. Az apa mellett Gyuri huszárhadnagyi ruhában, még vékony természetű. Az anya mellett egy tíz éves kis pajkos szemű leány könnyű tüll-ruhában. A többi fénykép: öt-hat színésznő, - ki trikóban, ki még úgy se, - néhány katonatiszt, s egy csontos arcú öregasszony, aki vélhetőleg koplaló kúra után állt a fotografus elé.

- Öreganyám, - mondta rá Gyuri, - én fotografáltam le. A kép jó is volna, csak igen jámboran néz, pedighát ugyancsak csalánban termett asszonyság volt.

- A bátyádat keresem, a szerzetest.

A fejét rázta:

- Annak nincs képe. Egyetlen fényképe volt: apám a kályhába dobta. Az akkor történt, mikor kámzsát öltött. A kutya ugassa meg a bolondját, hát nem szebb idekint az élet!? De épp olyan szabású arcra különösen, mint én vagyok, azaz volnék bajusztalanul, besavanyítottan.

- Dehát mégis: miért? hogyan...

- Nem tudom. Mondom: gyermek voltam még akkor: tíz évnyi korkülönbség nagy különbség abban az időben. Gödörbe meg klastromba mindenki véletlenvalahogy esik bele, - no meg szerelembe. Az ötödik osztályban volt egy zsidó tanulótársam. Az apja megvett egy szekérre való könyvtárt, valami erdélyi bárónak a könyvtára volt az. Megvette takaró papirosnak. A könyvek közt volt egy Kempis Tamás. A fiú elolvasta, és eldugta. Aztán többször is elolvasta, s attólfogva mintha elcserélték volna a lelkét. Az meg Domokos rendű szerzetes. Lehet, hogy az én bátyám is Kempist olvasta. Vagy az *Acta sanctorumot* Rómában. Én hálistennek nem olvastam egyiket se.

S nevetett.

*

Vacsora után a verandán pipázgattunk. Nekem megint arra a szerzetesre fordult a gondolatom:

- Mégishát: hogy emlékszel a bátyádra? Milyen természetű ember volt? Vagyhát milyen legény?

A vállát vonogatta:

- Nem sokat mondhatok én őróla, mert hiszen gondolhatod, hogy a nagy korkülönbség igen elválasztott bennünket. Mikor én még porban játszottam, ő már pihésedő kamasz volt. Az év nagyobb részét a városban töltötte. A szüneteken meg, mikor itthon volt, énvelem éppenséggel nem foglalkozott. Legfeljebb, ha korholt valamiért. Merthiszen mindenki kötelességének érzi, hogy a gyermeket az apró örömeiből kizavarja. Fára mászni, - jaj, ha anyám meglát! Gyújtóval játszani, - jaj, ha apám jön! Fekete kutya fejét bedörzsölni a puderozó pamattal, - jaj, ha Erzszi kisasszony megtudja! - a nevelőkisasszony. Még tán az a legszörnyűbb, amint felnyullad a nyaka, mint a héjára vélekedő tyúké, és vészt kirrant. Egy harminc éven túl érett, szemüveges hölgy volt az. Ma már azt mondom: igen jóra való, becsületes leány, de akkor nem szántam volna kormot rejteni a puderos szelencéjébe.

De hát a bátyámról beszélek most:

Emlékszem rá: egyszer pünkösdkor azon kapott, hogy cserebogár-malommal mulatoztam. Ismered tán azt az ártatlan gyerekjátékot: a bogárnak az egyik lábát letöri a gyerek, és rózsagallyacska tüskéjét szorítja a csonkba. A bogár repülne, de csak körülforog.

Elkapta tőlem és nyakoncsapott. A bogárnak persze nem fájt annyira a mulatság, mint nekem fájt a nyakon, - hogy pestiesen szóljak.

Hát már a bátyám is!

Nem is értettem, miért?

A tudomány, ahogy később olvastam, az én felfogásomat igazolta, hogy ugyanis a bogár fájdalmat alig érez. Oda se néz, ha lába szakad. A keményhátú bogár meg feje-metszetten is tovább mászkál, sőt még repül is. Tíz nap is él még például a nagy zöld arany rózsabogár fejetlenül. De még az olyan állatok érzékenysége is kisebb a mienknél, amelyek teste olyanféle szerkezetű, mint a mienk. Láttad tán, mikor a bárányok legyezőjét rövidítik tavaszonkint: bárdal, fatőkén. Kissé megrázogatja, s az ügy rá nézve be van fejezve. Még a legidegesebb állat, a kutya is ki és beugrál a tüskés drót-kerítésen. Láttam egyszer két kutyát, ahogy ott játszottak, csupa vér volt a hasuk, s röhögtek a maguk lihegő nevetésével a játékban.

No az én bátyám iszonyodott a vértől. Szinte futott a konyha elől, ha csirkét vagy pulykát nyakaztak. Tömését se nézhette a lúdnak, vagy récének.

Mondom; csak ilyen semmiségekre emlékszem a bátyámmal kapcsolatosan. A nagy korkülönbség igen elválasztja egymástól a testvéreket. Ha akkoriban múlt volna el a házunktól, nem is igen emlékeznék másképp rá, csak mint egy vékonyképű legényre, egy hosszúlábú elegáns és komoly ifjú úrra. Azt a kettőt örökölte apámtól: a komolyságát, meg a járását. Csakhogy apám úgy lépett, mint ahogy talán Kinizsi Pál lépkedett, vagy Toldi Miklós, Kálmán meg mint a gólya. Hát mondom, csak úgy homályosan emlékezek egy gólyalábú ifjú úrra, aki időnkint megjelenik a házban, és némán hallgatja apám prédikációit az asztalnál, ebéd idején.

- Te naplopó. Te nyakkendő-lovag! Te szülők ösztítője!

Máskor nem igen kaphatta közelre az öreg. Regényeket olvasott a kertben. Jókai-regényeket. Reggel mingyárt éhgyomorra is regényt olvasott, mint a városi kisasszonyok. Vagy furulyázgatott az erdő szélén, kazal tetején, temetőben. Vagy a lóistállóban heverészett, és ceruzával irkált egy kéktáblás füzetbe.

Depersze ebédre, vacsorára csak haza kellett térnie. Evett és hallgatott, mintha akasztófa alatt ülne. Én meg dermedezve bámultam: hát azért annyi a fehér szál apám szakálában?

Mégishát eleinte sehogy nem értettem, hogy mi bünt cselekedett? Csak később aztán, mikor már az én fejemre is elkövetkeztek a logaritmusok, a kutya ugassa meg, s ott ültem a bátyám helyén az asztalnál, akkor értettem meg, mikor már nekem szóltak az igék:

- Te, naplopó! Nyakkendő-lovag! stb.

Csak éppen hogy az őszítés bűnében éreztem magamat ártatlannak, mert hiszen azt már Kálmán akkorra teljesen elvégezte.

Dehát az előbb történt; amit el akarok mondani, még akkor csak öt vagy hat éves lehettem.

A tanyánkon túl való világról nem tudtam semmit. A játszótársaim béresgyerekek voltak. A tanítóm meg Ágnesnek, szegény megboldogult kis nénémnek a nevelőkisasszonya, Erzsike kisasszony.

Egyszer mikor már annyira tudtam olvasni, hogy a meséskönyvekre is rákaptam, apám könyvei közt kutatok, hogy hátha találnék valami meséskönyv-félét?

No semmi.

Meglátom azonban alól a bátyám könyveit és füzeteit. Nézegetem azokat is. A könyvek tanulókönyvek, a füzetek szótárak.

No semmi.

Egy lazán varrott zöldes füzet belsején mégis megakad a szemem. Nyomtatvány van benne, s gyakorta látható ez a szó: *cigány*. Forgatom: egy kép ahogy a cigány lórugástól hőköl meg. Másik kép ahogy fut a cigány, a zsandár meg utána. Harmadik kép: ahogy hegedülni tanítja a cigány a fiát, - kis magamkorú purdét - s mind a kettőnek pipa van a szájában. Több kép nem volt benne. Olvasom a lórugás magyarázatát: hogyan lopta a cigány a lovat, s hogyan mentegődött a bíró előtt. Jót nevettem rajta. Olvasom tovább hogyan bújta a cigány egy rossz zsákba üvegpalackok közé, s hogy megrúgták, hogyan mondta *jaj* helyett: *plink*. Kacagtam rajta, hogy a könnyem is csurgott belé.

Végigolvastam aztán nagy kacagások közt a könyvet, azaz hogy csak az utolsó lapjáig, mert hiányos volt a könyv. Fordítottam aztán az elejére. Csak akkor láttam a címlapját is:

Cigány anekdóták.

Eloolvastam az elején maradt történetkéket is. Azokat is megkacagtam, hogy szinte fetrengtem belé.

Ejnye csak megtalálnám a hiányzó lapokat is!

Keresgélek ott a papirosok között.

No nincs.

Megtalálom azonban azt a kékborítékos füzetet, amelyikbe az istállóban szokott írni a bátyám. Megáll a szemem egy igen összefirkált lapon:

Puszták virága Julcsa! Furulyám ha szól, rólad énekel. Hapedig hallgat, rólad álmodik.

Sok törlés. Megint néhány sor:

Termeted mint az őzé. Kezedben sarló. Fejeden búzavirág-koszorú. Messziről is ha látlak, mezők virágának illatát érzem.

S másefféle ostobaságok. Egy helyen meg ez a különös sor:

Oly szép vagy mint az adventi ének...

Öt éves lehettem akkor. Merthiszen igen korán megismerkedtem én a betűkkel, - hála a csokoládénak s egyéb ehető ábécék kitalálóinak és Erzsi kisasszony fáradhatatlan kotyogásának. Sőt azt is tudtam már akkor: mi a vers. Csak azt nem tudtam, hogy a verset ember írja.

Akkor egyszerre két titok is megnyilott előttem. Az egyik: hogy a vers nem a papiroson terem, hanem ceruzával csinálják. A másik: hogy csakugyan igaz, amit egyszer a bátyámról hallottam.

Az előbbi évben történt: két pajtásom kapózott egy tavaszi délután az új kút közelében, az akácfa alatt, - Gölöncsér Bandi és Gál Anti. S én arra gondoltam, hogy hozzájuk lopakodok és meglököm a könyökét valamelyiknek.

A papsajtós földön nem hallatszott a lépésem: eljutottam a fa derekáig, hogy nem láttak meg.

Várom, hogy Anti mikor kapná a négyet.

Bandi egyszer csak oldalt pillant s megszólal:

- Az úrfi szeretője.

Míngyárt értettem, hogy a bátyámról van szó. Ő az *úrfi*, én vagyok az *úrfika*. Szeretőt osztanak már a gyerekek is, de mégis más, ha nagyokról mondják.

Tekintem, hogy ki az a bátyám szeretője? Hát a csordás leánya: Julcsa, Kupa Julcsa. Az közeledik korsóval. Julcsa.

Mindennap láttam azt a leányt, de csak akkor láttam mégis voltaképpen. Nyulladt lábszárú gyerekleány, még igen elején a bimbózásnak. Lép a kúthoz: lebocsátja a vedret, meg felvonja. A vékonysága méginkább előtűnik a hajlásban.

Csak szoknya és ing volt rajta. A szokott fakó kék szoknya, alig térdig-érő, meg a szokott paraszti ing, - a vasárnap se fehér kendervászon ing. Csodálkoztam egy percre, hogy a bátyám szeretőjének egy ilyen mezítlásos semmi-lányt mondanak. Aztán míngyárt el is felejtettem.

Csak akkor hozakodott megint eszembe, hogy azt a versfirkát olvastam, s hogy a Julcsa név említődött benne.

Puszták virága... Julcsa...

No nem is csoda, hiszen a bátyám igen elvetemült legény.

S a kékborítékú füzetet szinte megvetőn dobtam vissza a helyére.

De ahogy kiléptem a házból, a szemem megint csak megállt azon a leányon.

A béresház előtt a fehér ruhát szedte le a szárító-kötélről. Akkor is mezítlás volt és csak szoknya és ing rajta. A lábására vékonyas volt, és a lába meztelenje fölül fehérebb, mint lent. De én akkor még nem különböztettem festői szemmel a lábakat. Csak épp a derekát láttam megint, hogy milyen hajlékony és karcsú. Az arcát is jobban megnéztem: hosszukás arc, komolyka kék szem, és a képe nem olyan fakó, napon barnult, mint a többi fehérnépé.

Igaz, hogy ő nem is járt ki se gyűjteni, se acatolni. Legfeljebb, ha nálunk a kertben gyomlált, kapált, sarlózott.

Ámbátor hát nekik is volt egy kishold cseléd-földjük. Nem tudom: kendőt viselt-e olyankor, mikor künn dolgozott, vagy hogy nem fogott rajta a napfény, nem tudom. Az anyja már nem élt akkor. Egy testvérnéje volt, az már férjhez ment. Az apját Szent György napjától Szent Mihályig csak estéinkint láttuk.

Hát mondom: megnéztem a leányt és gyermek-szemmel is csinosabbnak láttam a többinél. De már hogy olyan szép volna, mint az *adventi ének*, sehogy el nem fogadtam, - noha nem tudtam, hogy milyen az az adventi ének.

Tünődtem is rajta, hogy milyen? Meg is kérdeztem a szakácsasszonyt, akiről tudtam, hogy pópista. Aki a hét szentséggel, tüzes pokollal és az ördöggel szitkozódik, pópista. A huszár-ságnál is mindig arról tudtuk meg, hogy melyik micsoda vallású, hogy melyik hogyan káromkodik. A katolikus, hiába, hát díjat érdemel.

- Kató néni, milyen az az adventi ének?

- Adventi ének, - csodálkozott reám, - melyik ének, úrfika? Mert van adventi ének hatféle is.

El is kornyikált vagy négyet, és én tünődve hallgattam. Az ének nem szép, de a mondások szépek benne.

Óh fényességes szép hajnal!...

Aztán megint elfelejtettem az ügyet.

A leány bejárt a kertünkbe, más leányokkal együtt. Be-beszólította őket a kertész, hogy gyomláljanak. Egy lábfájós vén béres volt akkor a kertész, Német Imre bácsi. Persze csak afféle zöldség-termelő kertész. Hogy künn való munkára nem volt alkalmas, bejárt a kertbe, s beletanult.

Hát mondom: bejárt a lány a kertbe.

Aratásra megérkezik ismét a bátyám. A termete mégnyulladtabb, nyakkendője mégvirítóbb. Az orra alatt feketésen pelyhedzik már a bajusz. Akkor végezte a hatodikat.

A te szobád volt akkor az ő szobája. Ha kinézel majd az ablakon, vén almafákat láatsz, s egy vedlett falu kis nádas kertészviskót. Az én gyermekkoromban ültették azokat a fákat. Csak egy vén volt köztük, elől az ablak közelében. A kertészviskó is látszott az ablakból. Még akkor a méz is rajta volt. A fák alatt akkor is csak fű nőtt.

Hát az a vén fa bizonyosan nagyon megvan az emlékezetében a bátyámnak. Ámbátor, hát én ma sem tudom mi történt, hogy történt? Csak annyit tudok, hogy egy forró nyári napon ebédután apám hűvös, csöndes helyet keresett, hogy szunnyadjon kissé. Aratáskor ugyanis kora hajnalban kelt: ebédután pótolta az alvása hiányait.

Hát aznap valahogy a bátyám hűvös szobájára és diványára gondolt, - oda heveredett.

Egyszer csak hallom, hogy igen akasztófáralózza a bátyámat. A házi mennydörgést még olyannak nem hallottam. Valaki fut át az udvaron.

- Ki fut?

A bátyám fut hajadonfőtt az istálónak.

Apám is kitoppán hajadonfőtt, bot a kezében.

- Jössz ide rögtön!

A bátyám azonban mintha nem is hallotta volna. Csak eltűnt az istállóban. Mikorra apám odaért volna, már kifuttatta a nyergest. Rákapott és el.

Már csak utána fenyegethetett.

Mi történt?

Csak úgy a beszélgetések töredékeiből értettem, hogy apám, ahogy felébredt, a kertbe tekintett, s az almafa alatt a bátyámat látta, meg Julcsát. Éshát szörnyűség, amit látott:

Julcsa füvet sarlózott a fák alatt. A bátyám meg odament és beszélgetett Julcsával. És ahogy ott álltak a fa alatt, megsimította az állát Julcsának és megcsókolta, - az arcát, vagy ajkát, - nem tudom. Valami efféle történt.

Más apa legfeljebb elmosolyodott volna, s legfeljebb azt mondta volna:

- *No lám a lurkó.*

Az én apám azonban pap volt és pap maradt.

- Huj, te gazember! - bömbölt reá.

S a bátyám menekült.

Akkor meg azért haragudott, hogy hogy mert előle elfutni!

- Haza ne gyere többet! - kiáltott utána.

No zivataros nap volt! Julcsa is nem tudom hova bujt el, - padlásra vagy kukorica-szárítóba. S jobb lett volna neki este is a rejtekben maradnia. Az apja ugyanis csak este érkezett haza a csordával, éshát csak akkor értesült a történetekről.

Kálmánt bizony nem láttuk jó két hétig. Tudtuk, hogy öreganyámnál van, - jó negyven kilométer ide, - nem aggódtunk érte. Inkább csodálkoztunk, hogy annyi ideig meg tudott ott maradni. Öreganyám ugyanis nem hiába, hogy papnak az özvegye volt, reggeltől estig mindig prédikált. Azért is nem lakott nálunk. Két prédikátor nem fér egycsárdában.

S különösen öreganyámnak a hangja is rátermett. Az ő orgonájában megvolt a hangoknak minden regisztere, a mángorló morgásától kezdve a legharsányabb kakas-kukorékolásig. Éshát persze mivel ő is bibliásházban nevelkedett, a próféták retorikája szerint sűrűn alkalmazta a jóslatokat. A mázsás jóslatokat a bibliai *Jaj neked* kezdettel, a kisebbeket pedig csak a köznap beszéd szerint.

Leánynak például bizonyosra jósolta, hogy pártában fonnyad el. Mert hát ki is venne el ilyen leányt?... Az *ilyen* szó után persze különféle jelzők következtek. Hapedig már volt valakije a lánynak, semmi se volt bizonyosabb, mint az, hogy nem házasság lesz annak a szerelemnek a vége. Vagy ha már jegyesek is voltak, akkor a házasságot jósolta túske-bokornak, örök háborúnak és másefféle ördögök örömének.

Áldott állapotú asszonynak megjósolta, hogy idétlent fog szülni.

Gyermekes asszonynak: hogy tömlöcnek nevel tölteleket.

Gazdának megjósolta, hogy jég veri el a termését.

Zsidónak, hogy a sístergős istennyila bele fog csapni a boltjába.

A falunak dögvészt, forgószelet, árvizet, tüzet, koldustarisznyákat jósolt.

Gyermeknek, hogy lator lesz a neve ha felnő, és hóhér fogja megkötni utoljára a nyakra-valóját.

Csak jót nem jósolt soha senkinek. A saját egyetlen fiának is kölcsönkenyeret, végrehajtó dobját és hidalja-ágyat látott a jövőjében. De ha csak a másnap-i időjárásról volt szó, őnála még az is így kezdődött: *Akárki meglássa...*

Az efféle jós-tehetségek persze magányosan szoktak élni. Öreganyám egy háromszobás falusi házban lakott. Mondanom se kell, hogy cselédje minden hónapban másik volt éshogy sohse ő küldte el egyiket se.

Hát talán azt a két hetet írta javára Kálmánnak apám is, hogy nem szólt többet az ügyről, mikor augusztus végén vissza-alázatoskodott. De az első napokban úgy ültünk az asztalnál, mintha a dobsinai jégbarlangban ülnénk.

A következő nyáron Julcsa elutazott a pusztáról. Mondták, hogy öreganyámhoz ment cselédnek. A csordás attólfogva a mi konyhánkról kapta a vacsoráját.

Gyökeresen el lehetett volna intézni az ügyet, ha elbocsátjuk a csordást, vagy magunk szerzünk neki helyet valamelyik szomszédos uradalomban. Dehát még abban az időben nem változtak úgy a férfi cselédek, mint mostan. Apám kemény ember volt, de azért a cselédjei szerették. Ha valamelyik beteg volt, vagy más valami baj érte, érezhette, hogy apám nem számokkal gondolkodik. A cselédeink itt születtek, itt haltak meg. Egyszer történt csak, hogy az egyik máshova szegődött, nagyobb bérré. A következő évben az is vissza szeretett volna jönni. De apám nem fogadta vissza.

Julcsa aztán csak szeptemberben tért meg. Kissé soványabban, mint ahogy elment, de arca fehérebben.

Nem csekély megütközést keltett, hogy vasárnap, mikor mindenki az ünneplőjébe öltözött, Julcsán csizma helyett sárga félcipő volt, sárga selyemcsokros, és harisnya.

Igen piros volt, mikor elősétált benne. Szégyelte, mintha bilincs volna a lábán, de azért viselte. Nem nézett senkire, csak fel és alá járt benne a béresház előtt.

Anyámnak is mingyárt besúgták persze. Be is hívatta a leányt és vallatta, hogy hol vette?

- A városban vettem, - felelte nyugodtan Julcsa, - a piac mellett való utcán, a cipős boltban.

Még öreganyámnak is írt anyám ebben az ügyben, mert bizony ha lopta volna Julcsa azt a cipőt s harisnyát, meg nem tűrte volna apám a tanyán.

Öreganyám azonnal válaszolt, hogy a leány valóban vette a cipőt s harisnyát: a két havi bére csaknem mind arra ment.

- Meg is szidtam érte, - fejezte be a levelét, - megmondtam neki, hogy végtére minden cipő a szemétdombra kerül, de az a leány is ám, aki ilyen cipőt visel.

No nem lehetett szólni semmit: kiki arra költi a pénzét, amire akarja. Az apja bizony eltángálta érte, ahogy hallottam.

A cipő azonban már megvolt, hát Julcsa vasárnap-délutánonkint, - ha nem volt sár, - abban páválnakodott. De csak egy-egy órára, ha felhúzta. Később aztán megintcsak csizmát viselt, mint a többi, csupán karácsonkor vette elő ismét és húsvétkor, pünkösdkor.

A következő nyarakon is öreganyámnál szolgált. Mindig a Péter és Pál előtt való héten kellett elmennie, és Kisasszonyig ott kellett maradnia. Mikorra a bátyám hazatért, már nem találta a tanyán.

A bátyám szótlán-kedvetlenségben töltötte a nyarakat. Többnyire otthon ült. Sokat olvasott. Valami kaszinói könyvtárt fedezett fel a közelben: onnan hordta a könyveket. S néha éjjel is olvasott. A gyertyafény kivilágoslott az ablakán.

Később vagy húsz évre rá vallotta meg a kocsisom, hogy ő akkor a lovakat gondozta, és sok jó borraivalót látott Kálmántól az éjszakai titkos lovaglásokért.

A bátyám persze mindig maga hált a szobájában: senki se sejtette, hogy az égő gyertya csak külső szemeknek világít. Napközben aztán, ha nem volt otthon, be-beszöktem. Keresgéltem a könyvei között, hogy van-e valami *jó* könyve? A cigány anekdóták hiányzó leveleit is mindig reméltem, hogy megtalálom.

Tán a nyolcadikat végezte Kálmán, mikor egyszer mingyárt a megjövedele után megkutattam a könyveit, füzetait és írásait. Az egyik könyvnek a tábláján valami különös dudorodásra tapintok.

Visszanyomnám: kemény.

Nézem: mi az a kemény? Bogár bújt talán be oda? A bogarak igen érdekeltek akkoriban. Feszítem belülről óvatosan. Hát egy finom filigrán ezüst láncocska csillan elő.

Bámulok.

Vonom-vonom: mi jön ki belőle?

Hát egy aranykeretű Mária-érem, aminőt a pápista leányok viselnek. Elöl Murillónak a mennybe szálló Máriája. Hátul szép kéknymatú betűk:

Ora pro nobis.

Csak ámuldozok, hogy ilyen pogány-micsoda találódik a bátyámnál.

Minek ez neki?

Szólni persze nem mertem róla. Ha szólok, megtudja, hogy vatattam a holmija között.

No gondoltam sok mindenfélét, csak azt nem, hogy annak a tanyai lánynak vette. A mi véleményünk szerint megszűnt köztük az az illetlen barátkozás. Kálmán megnőtt, megbajúsosodott. A lány is megnőtt. Férjhez is adta volna már anyám, ha valamelyik legény jelentkezett volna érte. Mert bizony a mi nőtlen cselédeink anyámtól kérték először is a lányt. Anyám beleegyezése ugyanis egy tehénnek és egy südőnek az ajándékával járt. A lakodalmi költséget is mink viseltük. Julcsáért azonban nem jelentkezett senki.

Már a kisasszony-cipő elhököltette a legényeket. Hát még mikor a következő őszen rékli helyett blúzban jelent meg vasárnap. A blúz fehér volt, Julcsa arca meg piros a szégyenkezéstől. De azért végigsétált benne a béresház előtt. Végigsétált olyan fájdalmas komoly arccal, mintha rabnők ruhája volna rajta.

A blúz nem ért két koronát a szakácsasszony becslése szerint, de mégishát blúz volt, úri ruharész volt, - szörnyülködés a tanyaiaknak.

Aztán már a szoknya következett: szép kék lüszter úriszoknya. Nem ért hat koronát a szakácsné becslése szerint, de mégishát úriszoknya volt. A haját már rég kisasszonyosan fésülte vasárnaponkint.

A negyedik fordulat után suttogták, hogy kalapja is van. Némelyek azt mondták, hogy virágos kalap. Mások azt mondták, hogy tollas. Várták, hogy valamelyik vasárnap felteszi. De vagy nem volt igaz a kalap, vagy nem merete viselni.

Köznapokon azonban csakúgy járt ő is, mint a többi leány: fagyig mezítláb, azontúl csizmában. A haját is csakúgy viselte köznap, mint a leány-társai. De nem barátkozott egyik lánynyal se, nem bizalmaskodott az öregasszonyokkal se. A vasárnapi játékokban és táncokban őt soha nem láttuk. Szótlan volt és álmodozó arcú, mint az árva lúd, amelyet kivettek a falkából.

Mondták néha, hogy szép lány. Nekem bizony nem volt szép, már csak azért se, mert a béresfiúk vélekedése szerint szeretője a bátyámnak. Atta mezítlábasa! Ha nem volna a tanyán, nem beszélnének ilyeneket.

Dehát bizonyára csinos lány volt. Anyám mindig szerette volna is cselédjének. Tiszta és engedelmes leány, munkában serénykező, és ha már öreganyámnál elviseli a nyarat, olyan cseléd, hogy kiállításokon lehetne mutogatni. Apám azonban nem engedte:

- Ha már a házban van, nevetséget keltene, hogy karácsony hetében, meg husvét hetében kitesszük a házból. Nem, nem lehet. Ha nem Kupa volna az apja, a tanyán se túrném meg.

*

Mikor Kálmán az érettségit is maga mögé tette, a családban nagy volt a tanácskozás, hogy mi legyen: jogász-e, professzor-e? mérnök-e? Vagy hogy az ősei talárját öltse fel?

Sokszor volt már erről szó. Kálmán apántól várta a rendelkezést. Apánk meg csak ebben az egyben nem akart rendelkezni.

- Engem ne okoljon, ha netán keserűnek érzi majd a kenyerét.

Hát mikor megérkezett az érettségi bizonyítvánnyal, - s persze egy új zöld selyemnyakkeendővel is, - mingyárt az első délben tálra került a kérdés:

- Nohát most már hol folytatod?

- Sehol, - folytatta Kálmán nyugodtan, - gazda leszek. Semmi más pályára nincsen kedvem.

- *Nincsen kedvem!* - hörkent rá apám. - Hát ha erre a pályára van kedved, mért kerüted eddig a mezei munkát! Hiszen a krumplit nem tudod a bükkönytől megkülönböztetni.

- Tudok én azért mindent.

- Megrándulsz, ha az ökröt megcsapják ostorral.

- Már nem.

- Hát jó. De azt is tudd meg, hogy én az öcsédet látom erre-termettnék. Te könyvek embere vagy, szobai ember. Neked tudományos pálya való. Az öcséd erősebb alkatú. Máris látszik rajta. A birtok az övé lesz. Hát hol fogsz gazdálkodni?

Keresztül-látott a Kálmán szitáján.

Abban az időben ugyanis még csak Magyaróvárott volt gazdasági akadémia. Az odavaló beiratkozás előtt egy évi gyakorlat kellett. Kálmán itthon szerette volna eltölteni azt az egy évet, - gondolta tán: valamelyik szomszéd birtokos majd megadja barátságából a bizonyítványt, hogy az ő gazdaságában foglalkozott.

Apám szavára kissé elszíntelenült, de azért nyugodtan felelte:

- Három tanuló társam is van, aki nagybirtokosnak a fia: ha azok birtokán nem is volna helyem, ajánlanak más nagybirtokosnak.

Akkor persze már június elején megérkezett. Julcsát még nem küldték át öreganyámhoz. De nem is vélték tán az ügyet sürgősnek. Csak éppen hogy a házból tették ki.

Akkoriban ugyanis bejárt a testvérkémhez, Ágneshez. Valami gyermek-betegség volt Ágnesen. Az én ágyamat a bátyám szobájában vetették meg, a divánra, nehogy rám is ráragadjon a betegség.

No nem is tetszett nekem sehogy se, hogy a bátyám megjött: egy kis kölyök kutyával játszadoztam akkoriban. Vizsla kölyök volt, igen játékos kis vidám kutya, Ibi vagy Ibolya nevű. Megveszett aztán szegény. Dehát akkor még, hogy olyan kölyök volt, igen kedveltem. Annyira kedveltem, hogy esténként bevitettem titkon az ágyamba is. Hátha a bátyám meglátja és kiveti?

Ezért nem is örültem a bátyám megjövetelének: egygyel több, akitől hallani fogom ezt a szót:

- *Nem szabad!*

Boldog gyermekkor, - micsoda hazug mondás! Hiszen a gyermekkor nem egyéb, mint örökkönvaló kedvetlen hánykolódás a *nem szabad* malac-kötélén. Örökös eltiprása a gyermek akaratának. Örökös korholás, fenyegetés, kedvetlenítés. Minden ajk neki parancsol. Minden szem az ő ellensége. Damokles nádpálcája lebeg mindig a feje fölött.

Beloptam a kutyát és elrejtettem a paplanom alá.

- Tentélj le Ibikém. Mindgyárt jövök én is.

Le is feküdtem, mihelyt a vacsora elvégződött. Lefeküdtem, elaludtam. A bátyám ott maradt az asztalnál. Aznap érkezett haza, beszélgettek.

Egyszerre hidegre érzek föl.

Nyitom a szememet. A szobában fehér világosság: a holdnak a világossága. A paplanom lecsúszott rólam, azért fázok.

Tapogatom, keresem a kutyámat:

- Nincs.

Nézek a bátyám ágyára: nincs benne a bátyám. A mellénye és zöld selyemnyakkendője pedig ott van a széken. Egyéb ruhája nincs ott.

Hol a kutyám?

- Ibolya! Ibi!

Nézek az ablakra: látom, hogy nyitva van. Onnan ver be a hideg. No bizonyos már, hogy a bátyám kidobta a kutyámat.

Nézek. Aggodalmasan pislogok.

- Oh szegény kis négylábú pajtáskám! De hátha kitörött a nyaka!

A diván az ablak alatt volt, most is ott van különben. Feltápázkodok. Kiszemlélődök: hol a kutyám?

A kert csendes. Mozdulatlan fekete lomb-árnyékok és bokor-árnyékok terülnek a fűre. Az almafa gallyain át a holdvilág aranyragyogása. Az ablakig nyúló gally levelei harmatosak. A fűszálakon is csillogó harmatgyöngyök.

Hol a kutyám?

Semmi mozdulat, semmi fehérlése az én kiskutyámnak. Csak valami vándorbogár bűg el halkán a lombok között.

Hol a kutyám?

Talán behúzódott szegény a kerti viskóba?

S ahogy arra tekintek, látom hogy valami libben a viskó falán. Női árnyék a faárnyékban. Nagykendőbe van burkolva. A nyakát összehúzza.

Néz felém.

De az ablakot a torony falának a kiszögellése árnyékolja, még nem láthat. Csak áll: néz. A fű bizonyára igen harmatos, mert fél kézzel a szoknyáját fogja. S tovább-oson a fűben a kertész-viskó mellett. Semmi hangja a lábának. Meglibben a viskó falára terült faárnyékban.

Megismertem, hogy Julcsa.

Ha idősebb vagyok, bizonyára továbbszemlélődök, hogy mit keres ott éjjel? Mért jár olyan lopakodva?

Dehát engem csak a kutyám érdekelt.

- Ibolya, szegény kis Ibi!

Egyszer csak hallom, hogy ásít. Hát mellettem ül lent a kis pajtás a diván szőnyegén.

Boldogan nyúlok le érte, s veszem ismét az ágyamba. Takarom a paplanom alá, s alszok tovább, - nem is sejtve, hogy a kutya nem ok nélkül szállt le a divánról. Az ok, nagy bajomra ott találódott reggel a szoba sarkában.

Ha Julcsával soha semmi nem történik, bizony el is felejtettem volna azt az éjszakát. Debizony történt.

Julcsa felvette másnap a lüszter-szoknyát, fehér blúzt és felhúzta a sárga félcipőt. A haját is kisasszonyosan fésülte. Bejött Ágnes mellé.

Anyám elképedt, hogy meglátta:

- Nem kellesz már! - mondta szinte ijedten, - anyánk írt, hogy vár. Eredj, szólj a kocsisnak. És tüstént még ebben az órában menj oda.

A leány szomorúan fordult ki a házból. Hazaandalgott.

Apám nem volt éppen a házban, de anyám izent érte. És Julcsának kocsira kellett ülnie még abban az órában.

Kálmán még akkor aludt.

*

Néhány hétre rá meg én betegedtem meg. Nem az Ágneska baja ragadt rám, csak egy kis hideglelés rázogatózott minden harmadik napon.

Dehát igen féltettek. A városból maga a főorvos jött ki, - az öreg lhász Péter, apám jóbarátja, - igen híres-jeles orvos akkoriban. Könyvet is írt a kút-gombákról. Ha igen akarsz unatkozni, csak azt olvasd.

A bátyám már akkor nem volt otthon: megkezdte a gyakorlást a szomszéd-megyei grófi birtokon. Julcsa ellenben korábban hazatért a szokottnál.

Bakák szállásoltak ugyanis abba a faluba és egy őrmester mingyárt beleszeretett. Az nem lett volna baj, de öreganyámnak is megtetszett a felszúrlak-bajuszú nyalka őrmester: kitudakolta, hogy miféle mesterségű? milyen családból való? - éshát akkor az egyszer jót jövendölt Julcsának.

Julcsa évekig elhallgatta a baljóslatokat, de a jót nem bírta el; megszökött.

- Csak addig lehessenek itthon, - könyörgött anyámnak, - míg a katonái el nem mennek onnan.

Hát mikor napja volt rajtam a hidegnek, mellém rendelték.

A hideglelésnek ugyan nem kell valami nagy gondozás: míg a foga zörög, csak meleget kíván, aztán meg örül ha alhatik. Mégis hát jó, ha valaki ott ül és hol vizet nyújt, hol keserű port könyörgi, erölteti rá a gyerekre. Vagy ahogy a Julcsa tette: elnyeli ő maga a felét biztatónak, hogy nem keserű. Éjjel is fölkelhet a gyerek: beteg-bódultában nekimegy a kályhának, falnak. Még jó, ha ki nem talál az ajtón.

Julcsa ott ült és vigyázott rám, mint Isten fiára az angyalok. Ott is hált a divánon. Már akkor megint csak a szimpla tanyai ruha volt rajta, s mezítláb járt, mint a többi magaféléje.

Egyszer éjfél tájt fölbredek. Vizet iszok, sokat. Kérem Julcsát, hogy nyissa ki az ablakot: egy kis hűs levegő hadd jöjjön be.

Julcsa megnyitja kissé az ablakot és hozzám lép: megfordítja a párnámat. A dunyhát félreteszi és paplant terít rám.

Éjfél után egy vagy két óra lehetett akkor. A lámpás mindig égett a szobában, a keserűporos katulyák és vörös medicinás üvegek mellett.

Ahogy ott hajladozik egy-ingben, boglyasan, látom, hogy a nyakában valami csillog: egy ke-rek képecske ezüstláncon. Nyitom jobban a szememet: megismerem a képecskét, ezüstláncot.

Vajjon csakugyan az-e?

Ha az, akkor igaz, hogy szeretője a bátyámnak.

Igen boszankodtam reá.

- Julcsa, - mondom, - mutassa azt a képet.

- Melyik képet, urfika?

S hogy látta, melyik képen a szemem, szinte ijedten takarta rá a tenyerét.

- Nincs itt semmi kép. Ez csak olyan izé... urfika, pápistának való. Maga nem pápista, maga ezt nem érti.

- Én csak azt nem értem, - feleltem kaján nyugalommal, - azt nem értem, hogy az van rajta, hogy *óra*, de se mutató, se szám.

Ijedten nézett, pillogott.

- Hát maga el tudta olvasni?

- El. Még mikor a bátyámnál volt, láttam. De ne mondja meg neki: én csak véletlenül láttam meg...

A szeme méginkább elkerekült.

- Mit látott véletlenül úrfika?

- Azt a nyakbavaló képet.

- Ezt ugyan nem.

- De.

- Nem ez volt.

- Az volt. Elöl Mária, hátul írás. Nyomtatott betűk. *Óra*, meg nem tudom még mi.

Nézett elkerekült szemmel, mint a bagoly. A szeme kékje szinte zöldesen csillogott.

- Nem ez volt úrfika, csak ilyen lehetett az is. Én ezt a városban vettem a vásáron. Nem ez volt. De ne szóljon róla senkinek. Ha nem szól róla senkinek, akkor én igen szeretem magát, és hozok magának... Csitt: mintha valaki...

A szomszéd szoba felé fülelt.

- Csak bútor roppant.

S halkabban folytatta:

- Hozok magának a városból aranyos sípocskát, madárcsalogatót. Ha kimegy vele a kertbe, vagy az erdőszélre, megfűjja a sípocskát: a gyönyörű madarak mind odaszállnak. A kezére is szállnak, ha akarja.

Az ágyam szélén ült. Gondolkodva nézett a gyertya lángjába, és az érmet simogatta.

- Ez nem magyarul van ez az írás itt a kép hátán, - szólalt meg ismét, - csak az az egy szó magyar, hogy *óra*.

Már akkor enyhébb szemmel néztem reá. A csali fő vágya minden gyereknek.

- Hát a többi?

- A többi nem magyar, hanem ahogy a pap szokta mondani: *Ora pro nobisz*. Értheti most már maga is, mi az az *Óra*.

- Mi?

- Hát a halálunk órája, ahogy az imádságba van.

Sóhajtott. Keresztet vetett magára. És gondolkodva csókolgatta a Mária-képet.

Éjfélig fenn szokott lenni, míg a forróságom el nem csillapult. Olyankor a könyveket nézegette, a bátyám tanuló-könyveit.

Akkor is arra fordította a szót:

- Szeretném ezt mind elolvasni, - sóhajtott egy könyvet elővonva, - hogy én is tudjak sok mindent. Én csak Szent Genovéát olvastam, meg az Elátkozott hercegkisasszonyt. Az igen szép mind a kettő. De azok csak kis könyvek. Nagyokat szeretnék olvasni, amilyeneket az urak olvasnak.

Fölvette Finálynak a latin szótárát.

- Micsoda könyv ez? - tűnődött beleforgatva. - Nem imádságoskönyv. De ez volt legtöbbször az úrfi kezében, látszik rajta.

S megcsókolta a könyvet.

- Ezt elolvasom, - mondta, - elejétől végig elolvasom.

S bele is fogott. De már az első lapra a fejét rázta:

- Nem értem én ezt, hiába: nem értem. Maga érti úrfika?

- Ne azt olvassa, - feleltem tudákosan, - az rossz könyv. De van egy, amelyik jó. Ott alul megtalálja. *Cigány anekdoták*. Táblája nincs a könyvnek, csak olyan vékony zöldes füzet. Az jó könyv: csupa cigányok vannak benne. Mikor adja ide azt a sípot?

Biggyesztett, s a fejét rázta.

- Nem szeretem a cigányokat. Rongyosak és mosdatlanok. Csavargók. Tolvajok. Káromkodnak, átkozódnak. Nem szeretem őket.

- A sípot mikor adja ide?

- Holnap, talán már holnap odaadom.

- Bizonyos?

- Bizonyos. Meg kell keresnem.

Fordított néhány levelet, és ismét belemélyedt a szeme néhány percre.

- Nem értem, hiába: nem értem. De azért elolvasnám, - mondta, - ha hazavihetném. Kálmán úrfi szeme is végigjárt ezeken a lapokon itt, minden soron.

Azonban megint csak pillogott. Abbahagyta.

- Micsoda nagy ész az a Kálmán úrfi, hogy ezt megérti! Jött-e ma levele?

Ezt gyakran tudakolta, nagy szomjas szemmel, susogó hangon, mintha attól tartana, hogy a falak is meghallják.

- Mit írt? Nincs baja? Miféle urak azok, akikkel együtt él? Vannak ott ugye kisasszonyok is?

Én persze alig felelhettem a kérdéseire, merthiszzen Kálmánnak a levelei az én kezembe nem kerültek. Csak épp annyit mondhattam, amennyit az asztalnál hallottam:

- Nincs baja. Grófnál van. Gazdálkodást tanul. Nem tudom, hogy vannak-e ott kisasszonyok is.

- Vannak, - mondta a haja hegyét csavargatva az ujjára, - bizonyosan vannak. Ahol urak vannak, ott kisasszonyok is vannak.

Elborult arccal rázta a fejét.

- A kisasszonyok igen hamisak. Háromszor is változtatják a ruhájokat napjában. Ide is csokor, oda is csokor. Gombos cipő. Selyem harisnya. Mintha csak az övék volna a világ. Pedighát mindenki boldogságra született, mindenki.

Az én gyermeki elmémnek különös volt az a mondás: *Mindenki boldogságra született.*

Mi lehet az? Valami szép valóság.

Hát én is arra születtem?

Julcsa a haja fonata végét morzsolgatta az ölében, és tovább monologizált:

- Isten nem osztott külön szemet a kisasszonyoknak se. Se külön haját, se külön fogat, se külön orcát, csak mivel pénzük van... Kisasszony mindenki lehet, csak pénzzel mehessen be a boltba. Fésülködni is megtanulhat. És aztán mosolyoghat az ifiurakra és kacsingathat. A kisasszonyok olyanok.

Megvetőn pillogott maga elé.

- Orcátlanok, - duhogott, - de Kálmán úrfinak hiába mutogatják a cifrát, Kálmán úrfi nem házasodik meg soha.

- Nem-e? - csodálkoztam.

S bár ez a kérdés még soha se fordult meg az elmémben, akkor mégis egyszerre láttam, hogy Kálmán is csakúgy feleséges ember lesz valamikor, mint más ember.

- Nem, - felelte bizonyossággal, - ő nem házasodik meg soha.

- Dehogyan nem, - mondom unatkozva, - majd ha öregebb lesz...

- Ő ugyan nem.

- De. Mindenki megházasodik. Úgy szokás. Megházasodik.

A fejét rázta. Mosolygott.

- Mit ért maga ebben.

- Annyit csak értek, hogy ház nem lehet konyha nélkül. Konyha nem lehet asszony nélkül. Az én bátyám is gazda lesz. Nohát.

Kicsinylőn nézett. Mosolygott.

- Azért lehet asszony a házban, gazdasszony.

A kezefejét szemlélgette. Nem volt nagy keze, akkor láttam. Se nem olyan napon barnult és bütykös, mint más paraszti nőké. De persze azért nem volt olyan fehér, mint Erzsébet kisasszonyé, vagy anyámé, vagy csak a bátyámé is.

Fölkelt és a tükörhöz lépett. Gyakran nézegette magát a tükörben. Ha nem kellett tartania ajtónyitástól a haját is elbontotta, s mindenféleképpen fonta, csavargatta, tornyozta vagy hullámokba szedte.

- Szébb-e így? - kérdezte. - Hát így? Hát így?

Én unalommal feleltem:

- Szébb.

- Szébb. De hát melyik szébb? Ez vagy az előbbi?

- Egyik se.

- Ezt maga nem érti.

Ismét másképpen fonta a haját. S míg fonta leült.

- Gondolná-e, - mondta, - hogy én sütni-főzni úgy tudok, hogy a szakácsasszony se jobban? Az öreg tekintetes asszonynál sok mindent megtanultam. Teát is tudok főzni. Itt is láttam mindent. Mindent tudok, amit urak konyháján tudnak, mindent.

Ismét a tükörhöz lépett. Megint másképpen illesztette össze a haja fonatát.

- No most hát: ez szébb-e, vagy ahogy előbb volt?

- Egyik se szép! - fakadtam ki végre, - nagy haj nem szép.

Kicsinylőn mosolygott:

- Ezt maga nem érti még, úrfika.

Az ablakon ott függött a nyári fehér tüllkárpit, - a legyekre való tekintetből. Egyszer levette és a fejére terítette. Nézte magát a tükörben.

- Milyen vagyok így?

- Szép, - feleltem unalommal.

Mert tudtam, hogy ez a szó kell neki.

A szeme ragyogott. Gombostűvel a kalapomra tűzte a túllt s a fejére tette. Úgy nézte magát a tükörben. Hol lebocsátotta a túllt az arcára, hol felillesztette a kalapra.

- Milyen vagyok úrfika?

Aztán leült az ágyam szélére, és a fejét ingatva dúdolgatott:

*Sokat néztem hazafelé
hun reggel, hun estefelé.
De nem láttam azt az egyet,
kinél szemem nem lát szebbet.*

Valami szomorúság fehérlett mindig az arcán. Egy Bandi nevű kis béresünk egyszer azt mondta rá: *Bús liba*. És ez a mondás igen illet reá. Olyan kékszemű volt, mint a lúd. És olyan hajlékony nyakú.

Egyáltalán nem afféle parasztleány volt az, aminőkre az úrifélék cifra anekdotákat költenek, éppen nem affajta Domború Marcsa, Ropogós Rozi és másefféle *ne-izéljen-úrfi* szoknya-hederincs víg testek. Valami finomabb materiából szőtt lány volt az, ha parasztosan járt is, parasztosan beszélt is. A szemében volt valami méla komolyság, amely megkülönböztette őt a maga fajtája többtől. Talán a szótlansága is elválasztotta őt tőlük. Sohse trécselt ő se a kútnál, se a házak előtt. Mindig egymagában dolgozott, akár mosott, akár az eresz alatt ülve foglalkozott valamivel.

Nohát aztán a csali-síp miatt sokat zaklattam én szegény fejét. Végre is hogy nyughasson, faragott valami kis fasípot bodzából, vagy miből, s tán bors-szemet tett bele, hogy ne úgy szóljon, mint a gyerekfaragta más sípok.

- Itt van, dugja el, hogy meg ne lássák. Ez csak fülemile-síp. A másikat majd a szentmihályi vásáron veszem meg, ha ugyan árulnak. De ez a síp csak éjfélkor hozza a kezére a fülemilét. Tudhassa úrfika, hogy a fülemilék csak éjjel vannak fenn.

Gondolta: éjfélkor úgyis alszik a gyerek.

- Aztán, - súgta rejtelmesen, - meg ne mondja senkinek, hogy ez a sípja van, kitől kapta, mért kapta, mert akkor a sípnek az ereje elvész ám.

Dehogy is aludtam volna én aznap. Hát ha három éjjel kellett volna virrasztanom, nem virrasztottam volna-e, hogy a fülemilék a kezemre szálljanak!

Szinte reszkettem az ágyban a türelmetlenségtől, hogy elaludjanak és kiszökhessek. Már akkor megint a gyerekszobában háltam. A nagy ágyban Erzs kisasszony, Ágnesnek a nevelő-kisasszonya. A kis ágyban Ágnes. Másik kis vaságyban én.

Ágnes hamar elaludt. A kisasszony később jött be és lassan vetkezett. Még azután is ott időzött kasideig a gyertyánál, s példával illusztrálta, hogy micsoda fejezet hiányzik abból a jeles könyvből, amelyet Diezel és Minka írt *Az apróvad és vadászata* címmel.

De végre is egy sóhajtással ő is betette magát a paplan alá, és sötétség és álom borult a szobára.

Persze még sokáig kellett várnom. A szobákon át nem juthattam volna ki. Mellettünk apám hálószobája. Aztán a szalón. Aztán az ebédlő. Annak az ajtaja nyílik csak a folyosóra. És erős reteszek zárják.

A paplan alól gyakran pillantottam az ablakra. A zöld lemez-kárpit résein át sötétnek látszott a világ.

A sötétségtől már nem féltem akkor. De hogyan látom meg a fülemilét, ha a kezemre röpül?

Egy kis köhögés is zavart aznap. Egy leveli-békát hajsoltam délután a kertben, a jégveremből éppen jeget hoztak fel. A béka beugrott, és én utána. Míg a békát kerestem, meghültem. Este, hogy lefeküdtünk, háromszor is rámszólt Erzszi kisasszony:

- Gyuri, ne köhögjön.

Engem a köhögés nem bántott annyira, mint az ő figyelmeztetése. No megjárom, ha nem tud aludni a köhögésemről.

Szerencsémre nem köhögtem gyakorta, és így a kisasszony a gyertyafújás után már alhatott.

De vajjon alszik-e csakugyan?

Az óra tizet ver. És utána hármat. Fölkeltem és kilestem a kárpit résein. Az ég csillagos. És mintha világosabb is volna, mint előbb: látni fogom a madarakat.

Még a térdem is reszketett örömben.

Halkan-óvatosan a ruhámért nyúltam, mintha üvegből volna minden része, s attól tartanék, hogy összetörik, ha nem vigyázok. A sípra háromszor is rátapintottam, hogy nem csúszott-e ki zsebemből? Aztán a cipőmet a kezembe vettem, - majd kint húzom fel. S óvatosan-lassan vontam nyitóra az ablak reteszeit.

De akkor éreztem, hogy köhögöm kell. Hamar vissza az ágyhoz! De csak épp hogy a fejemet dugtam a paplan alá, s elköhögtem a nehezét.

Vártam aztán, hogy a kisasszony rám szól-e?

De a szobában csend volt. Az óra ketyegése is áthallatszott a szomszéd szobából. Ágnes már halkan horkolt. A kisasszony is akkor kezdte meg mély torokhangon a kontrát. Kívül a kutyáink álmosan ugattak.

Mégis jó negyedóra telt, míg megnyitottam az ablakot, s fölemeltem a kárpit alját. Kijutottam az ablak párkányára, s benyomtam vigyázatosan mind a két külső ablakszárnyat.

Láttad talán, hogy az ablak jó kétméternyi magasság a kert felől a földtől. Szőlő díszítette akkoriban a házikert falát. A fája ott nyulladt fel a mi ablakunk mellett. Jó két ujjnyi vastag volt már akkor a fája. Abba kapaszkodtam, hogy leereszkedjek. Az bizony csak szögekhez volt kötözve. Hát a ragya üsse meg, ahogy rábocsátkozok, *brru!... brru!... brru-bru!...* nagy szörnyű ropogás, mintha a ház omlana össze: leszakad a szőlő.

No, azt hittem vége a világnak.

A szívem verése is úgy elállt, hogy halottaké nem állhat vesztegebben. Csak ültem a földön, s füleltem zavarodott agygyal, mint a fejbe ütött tyúk: mi történt énvelem?

Mit mondjak Teremtő Istenem? Mit mondjak, hogy mért szakadt le a szőlő? És mért vagyok én kívül?

Az első percben persze semmi mentséget nem tudtam kigondolni. Csak aztán találtam rá, hogy belülről nem hallottam mingyárt mozgást, se ablak nem nyílt, - azt fogom mondani, hogy görényt láttam a kertben. Azt: görényt! óriás nagy görényt! akkora farka volt mint a karom. A szőlőre a görény ugrott rá, az szakította le.

De később se mozdultak belülről. Apám már akkor aratott: fáradt volt. Anyám is mindig fáradtan feküdt le, szegény. Ha hallották is a roppanást, bizonyára csak felfüleltek rá, aztán tovább aludtak. De milyen bolond is vagyok én: hiszen itt a kis almaszedő létra a kertészházban, idekészíthettem volna este.

Már jól elmulhatott tizenegy, mikor végre nagy hálaistenek után megtaláltam a cipőmet a szőlőlevelek között. Mégegyszer megtapintattam a sípomat is, aztán megindultam, - osontam halkán, a nyakamat behúzva, meggörbedten, mint a prédára induló görény, - ki a kertből a temető felé.

Mert ott a legtöbb fülemile ma is. A kertben is fészkel mindig egy-kettő, de a temető bokrosabb, csendesebb: jobban szeretik. Gondoltam: megbúvok ott a temető bejáratánál és megfújom a sípomat. Egy szép fülemilét megfogok: be az ingem alá, és sietek haza.

A sötétség már akkor nem volt olyan sűrű, mint előbb. Kelet felől világosodott az ég, mintha a nap kelne. A tanya udvarát tisztán láttam, az utakat is.

Sehol egy lélek.

Még a föld köve is aludt.

Egyszercsak Ibi szökken elém, és csóválja vígan a farkát.

- Hová, kiscgazdám?

Először még örültem is neki. De aztán arra gondoltam, hátha elugatja a madarakat?

- Mégy vissza Ibi! Mars!

De akkor már a többi kutya is ott táncolt, vagy nyolc különféle termetű és bundájú bestia. Valamennyi velem akart jönni.

- Menjetek vissza!

S ütöttem pofon Melákot. Egy nagy sárgaszemű szürke kutya volt az, igen játékos az is, - sokszor birkóztam vele.

- Mars vissza!

Felkaptam egy röget és közéjük sujtottam.

Hát el is kedvetlenedtek, visszamaradtak. Csak Ibi próbálkozott még ovatos távolságban, hogy hátha változik a kedvem, és szólítom.

- Nem takarodsz vissza!

A tanyán túl aztán bátrabban haladtam.

Az ég egyre világosodott. A hársfák közt csendes volt az út: se ember, se kocsira. Csak egy denevér illan el előttem hangtalanul. Az éj langyos, hallgató. Szellő se mozdítja a faleveleket.

Mentem még mindig lopakodva az út gyepes felén, hogy a madarak meg ne ébredjenek. Bemegyek majd a temetőbe, és a szélső sírhalomra ülök: Balázs Esztikéére, akit a tavaszon temettünk. A szomszéd sírhalomról öreg orgonabokor hajlik oda. Annak a hajlatába fogok rejtőzködni, s ott fújom meg a sípomat.

Mikor azonban megláttam a temető feketéllő facsoportját, eszembe ötlött, hogy a halottak éjfélkor fölkelnek, szellőzködnek, nyugtalanok. Némelyik ki is jön a temetőből és haza lebeg.

Egy kis hideg vizsgolt át a hátamon.

No nem megyek be, csak a bejáratnál maradok: ott is leülhetek az árok partjára.

Már akkor úgy megvilágosodott az ég, hogy a fák árnyékolni kezdték az út balján a tarlót.

Visszatekintek, hogy honnan az a nagy világosság? Hát a hold kel. Nagy fényes telt hold.

No annál jobb: tisztán látom majd a fülemléket, ahogy a kezemre röppennek. Az út jobbján, a temető felől, a kukoricaszárak címerén át már aranylanak is a sugarai.

A temető sarkán egy akácfa állt a kukoricás szélén. Szarkafészket is piszkáltam egyszer róla. Már nincs ott az az akácfa. A mostaniak csak a fiai annak. Dehát akkor még ott állt. Az árokpart helyett azt a fát választottam alkalmasabb helynek. A manó vigye el azokat a kísérteteket, mingyárt éjfél lesz! De fára talán csak nem mászkálnak?

Szellőt nem éreztem. A kukoricás mégis borzongatóan susogott.

Hallgatódzok.

A távolból valami dobogást hallok.

Fülelek: mi az?

Megismertem, hogy lódobogás. Valami ló szabadult-e el valamelyik szomszéd birtokos ménéséből?

Mintha erre jönne...

Egy nagy bokor tököt látok szélről. A kukoricásból sötétlik elő a tökbokor, s terül az árok partjára. Ráülök az egyik tökre.

Fülelek.

A lódobogás egyre hangosodik, közeledik.

No erre jön, ezen az úton.

Óvatosan választottam szét az akácfa alsó hajtásait. A kezemet csalán csípte meg. Oda se neki! Hágok fel az ágra, aztán a másodikra feljebb, harmadikra is. Közben hallgatódzok, nyalom-rágom a csaláncsípést.

Hallgatódzok.

Erre jön!

Megint hágok feljebb, vigyázatosan, hogy tövisbe ne markoljak, tövisbe ne hágjak.

Közben a hold is emelkedik, a ló is közelten-közeledik. Kutyák ugatnak, a mi kutyáink. Kettő: Melák vastagon és Ibi vékonyan. S a két kutya nagy szökellésekkel száguld el alattam az úton a ló felé.

Ördög a két dögét! hát mégis utánam szemtelenkedtek! De nem baj: legalább elterelik rólam a figyelmet, ha lovas is ül a lovon.

Várom, hogy a fa alatt fog a ló elrobogni, s akkor meglátom: miféle? ül-e valaki rajta?

Hát robog is. Mingyárt ide ér.

De mi ez? Megállt a ló, mintha a föld nyelte volna el. A kutyákat se látom. Nem is ugatnak.

A mi lovunk volna?

Mégfeljebb hágok, hogy lássam: hol állt meg? merthiszen nem lehet száz lépésnyire. Egy külső ágra mászok át, és a lombok közé húzódva leskődök a temető felé.

- Mars! - hallom halkan.

Az úton egy rög gördül el alattam.

A két kutya elfarkal vissza, hazafelé.

Fülelek. Nyujtogatom a nyakamat.

A táj csendes. Kukorica susorog, szúnyog zineg-zöngicsél. A kutyák már jó távol a tanya szélén ugatoznak.

Egyszer csak hangokat hallok: halk beszélgetést a temető felől.

Félelem szorítja el a mellemet. Halottak?

Hallgatódzok, tekintetek, remegek.

Nem látok semmit.

A beszélgető hangok távolodnak s egybeolvadnak a kukorica halk susogásával. Nem hallatszik egyébként, csak egy-egy halk roppanás ahogy a ló legel, - bizonyosan maga körül harapdál az út zöldjéből.

A hold már teljesen megvilágítja a fasort. Lombárnyékok feketén rajzolódnak az útra. A beszélgető hangok ismét közelednek.

Felém jönnek.

A szívem aggodalmasan dobog.

Az egyik hang női hang, már megkülönböztetem. A másik hang férfié.

Közelednek.

Behúzódok a lomb közé, s lesek.

Itt haladnak el most már bizonyos.

Hát jönnek is. Elő is tűnnek az út fűgazos felén, de azért is nem hallani a lépésüket.

S ahogy teljesen elérem érkezek, ámulva ismerem meg: ez a gólya-lépésű fiatal úr!... ez a hajlékony paraszt leány a félvállára bocsátott barna nagykendőben...

A szívem dobogása megállt.

Sétálva jönnek, s egymást ölelve. Julcsa a bátyám vállára hajtva a fejét. A hold meg-megvilágítja őket az árnyék világos közein. Gügyögnek, susognak szerelmesen. De oly halkán, hogy alig egy-egy szó, amit értek.

- Soha, soha, - édeskedik gyöngéden bátyám. - Ne aggódj...

- Érzem én, - lágyadozik Julcsa, - érzem, hogy...

- Hát nem jól érzed. Csak te is úgy vagy, mint más nők: hogy mindent elviseltek, eltűrtök, elszenvedtek, csak várni nem tudtok. Az idő mindent megérlel.

- ... (Érthetetlen szó-morzsák.)

- Te kedves, te édes titkom te...

- Óh Kálmán...

Julcsán csak éppen alsó szoknya van, meg ing. A lábán a kisasszony-cipő. A haja le van bocsátva és ziláltan hull a vállára a derekáig. Látszik, hogy az ágyból szökött ki ő is, mint én. De ő bizonyára előbb.

- Te édes titkom, te kedves!...

A torkomban megint csomósodik a köhögés. Fojtom, tartogatom. El is haladnak alattam, hús lépésnyire is vannak már, mikor végre beleköhögögetek a legnagyobb szordinóval a karom hajlatába.

A hold ekközben emelkedik, s fényözönnel világosítja meg a tájat. A kutyák ennék meg a világosságával együtt, hogy éppen ilyenkor alkalmatlankodik! Meg ez a köhögés is! Még bizony elárul!

Sietve köhögök még előre is lehetőleg, hogy aztán nyugton maradhassak, ha netán visszatérnek. De bizonyosan visszatérnek ők, merthiszen itt a lova is Kálmánnak.

Legjobb volna visszaszöknöm. Ha beosonok a kukoricásba, hazakerülhetek. Mikorra bejön, már én az ágyban leszek.

- Hát Gyuri hogy van? - hallom majd a szomszéd szobából.

- Semmi baja, - feleli majd anyám, - hálistennek. Alszik a kedves.

Iszen bár otthon is volnék már és aludnék, én kedves. De iszen csak visszatérjenek, iszkolok is én kedves mint a nyúl.

És gondolkodva vakarom a csaláncsípést.

No jönnek már visszafelé, jönnek, közelednek.

Haj átkozott köhögés! Már megint érzem, hogy emelkedik. Már előre befogom a számat.

Jönnek, turbékolnak az út tulsó felén.

Ahogy hozzám érkeznek, látom, hogy Julcsa megdöbbenve áll meg. A fa aljába mereszti a szemét. Aztán meg fel a fára.

Én összezsugorodva ültem ott a lombok rejtekében. A szívem verését is elnyomtam. Mégishát letekintek, hogy mit láthat a fa alatt?

Hát az én Ibi kutyám, a cudar! Hogy tört volna el mind a négy lába mikor utánam indult! Az ül lent a szemtelen, és néz fel rám várakozón. Hogy fojtották volna vízbe az életének első órájában!

Julcsa karja leesik Kálmánéról. Néz aggodalommal a fára. Hajlik, jobbra balra, közelebb is lép. Ágaskodik. Vizsgálódik.

- Jaj! Ott valami van! A fán... Valami állat...

S ijedten hátrál. Magára borítja a nagykendőt. Kapaszkodik Kálmánnak a karjába.

Kálmán is néz nagykomolyan, vizsgálódik, oldalt, másik oldalt.

Én persze guborgok, mint a sündisznó, szinte a hónom alá húzom be a lábamat. Ha lehetne olyan kicsire zsugorodni, mint egy borsószem, én még annál is kisebbre zsugorodnék.

- Nincs ott semmi, - nyugtatja Kálmán, - csak a lomb sűrű...

Jaj, hálistennek! Csak ez a köhögés... Már majd szétpukkaszt. Gyűröm a kabát sarkát is a szám elé, s csaknem a hasamba köhögök.

Az a fojtott dohogás aztán Kálmánt is felizgatta.

Nézelődnek erősen. Kálmán alulról. Julcsa az út tulsó feléről.

- Mi lehet ez! - tűnődik Kálmán, - bagoly, füles bagoly! Sss!...

Repültem volna is én, ahogy még bagoly nem repült soha, de mit tehet a szárnyatlan féreg?
Csak guborogtam, reszkettem, verejtékeztem.

- Mingyárt leütöm én, - mondá Kálmán.

S körültekint a földön. Lép az út kerékvágásos felébe. Fölkap egy nagy röget...

- Jaj, jaj Kálmán, - visítom, - én vagyok!

Kálmán kezéből persze kiesik a rög. Elkereklik a szeme.

- Gyere le azonnal! Mit keresel itt a fán, gazember? Azonnal le, ide elibém!

S felkapja újra a röget fenyegetően.

- Mingyárt lesujtlak, ha azonnal le nem jössz.

- Jaj, megyek már, iszen, megyek.

S ijedtemben egyik tuskéből másikba kapok, ahogy kotródok lefelé. Kezem, combom, lábamszára csupa tuskeszúrás.

- Ja, jaj, jaj!

- Te gazkölyök, te! - s megragadott, mint tigris, tigris a bárányt, - te engem lestél itten!

- Én nem, jaj!

- De engem lestél! Minket lestél! Spionkodtál! Ki küldött ide?

Ordított, mint a combon lőtt oroszlán. S rázott, hogy a lélek szinte kotyogott bennem.

- Ki mondta, hogy idejőjj?!

- Senki.

- Hazudsz gazcsont! Mingyárt agyonütlek, ha nem vallasz igazat!

- Senki, - bögttem, - igazán senki.

- Hát akkor miért vagy itt? Mért bujtál ide fel a fára?

- Kiszöktem.

- Mért szöktél ki?

Nem feleltem. Csak brühögtem. Meg abban a szoros állapotban is a sípomra gondoltam: ha megmondom, hogy mért jöttem ki, elvesz a sípnek az ereje.

- Csak, - nyögtem végre, - kijöttem...

Az üstökömbe markolt, hogy azt hittem leszakad a fejem bőre.

- Megmondod-e rögtön!?

A szemem Julcsára tekerült. Sápadtan bámult rám, ahogy ott állt.

- Ő tudja, - nyögtem-szipogtam, - Julcsa.

- Én? - képed el Julcsa, - hogy tudnám én?

- De maga tudja. Ha megmondja akkor...

Julcsa arca olyan volt, mint azé az emberé lehetett, aki előtt a cethal partra tette Jónás prófétát.

- Én? - rebegte, - mit mondhatok én meg?

- Hát a madarat, - sírtam, - a fülemiléket...

Julcsa arca egyszerre rendessé vált. Elmosolyodott. Hozzánk lépett és levette rólam a Kálmán kezét.

- Ne bántsa: jól van már. Egy sípocskát adtam neki, kis csali-sípot. A madarakat leste itten.

És védőn simogatta a fejemet.

Kálmán az árok szélére ült. Nézett, ahogy Napoleon nézhette Moszkva égését.

Én meg csak álltam előtte, mintha én gyújtottam volna fel Moszkvát, s most már az ítélet szavát várnám.

Kálmán az árok szélére ült. Nézett, ahogy nyúlt. Egy nagy penicilust vett elő. Kinyitotta a nagyobbik ágát.

Azt hittem: végem.

- Látod ezt a kést? - mondta komoran, - jól nézd meg. Látod ezt a tököt?

S beleütötte a tökbe a kését, hogy még a markolata is belement.

- Így ütöm a fejed búbjába a késemet, ha te csak álmodban is szólsz egy szót arról, hogy engem itt láttál! És ha még azt is ki mered kottyantani valakinek, hogy Julcsát is láttad velem, úgy hasítlak ketté ezzel a késsel, mint a tököt!

Dühös kézrántással hasította ketté a tököt, hogy a béle is kiomlott.

- Most már hát eredj vissza, s menj be a házba, ahol kijöttél.

Hej kotródtam én! Még az úton is fagyladozott a vérem a szörnyű szavaktól. Hát tüzes harapógóval ki tudták volna-e venni belőlem a titkot?

*

A hideglelés már akkor elhagyott, és Julcsa visszatért a béresházba. Csak nagyritkán hívatta be anyám, ha vendégek érkeztek.

Julcsa olyankor felvette a lüszter-szoknyáját és csokros félcipőjét. A haját tornyosra csavarintotta, és fehér mellekötényt öltött. Serényen-okosan forgolódott az asztal körül.

Mondta is egyszer Gálné, - szomszéd birtokosasszony, - anyámnak:

- Elcsalom tőletek ezt a leányt.

- Amikor tetszik, - mosolygott anyám, - nálunk úgyszincs rá szükség. Minden órában elviheted.

- Hát gyere át, - biztatta Julcsát az asszony, - aztán majd megegyezünk.

Julcsa szemérmesen mosolygott.

- Köszönöm.

S maradt a tanyán, a szegény béresházban. Főzte a krumplit, babot az apjának. Mosta mezítláb, foltos szoknyában a kútnál a kendervászon fehéreneműt. Gondozta a disznójukat, tyúkjukat, kukorica-földjüket: nem lehetett elmozdítani a tanyáról.

S nem barátkozott, nem bizalmaskodott senkivel.

De boldog volt, ha engem magamban látott, s megfoghatott titkon:

- Tudok egy madárfészket, - susogta, - kék tojások vannak benne. De messze bent van az erdőben. Elhozzam?

- El.

- De meg ne mondja senkinek, mert a tekintetes úr megharagszik. Irt-e Kálmán úrfi?

Elkomolyodtam olyankor. De aztán addig hízelgett, simogatott, hogy végre is feleltem neki.

Ha azt mondtam, hogy írt, hévvel vallatott, hogy mit írt? Hát még? meg hát még? Talán valamit még elfeledtem abból amit írt?

Egyszer csakugyan hozott valami madártojást, és rávett, hogy lopjam ki neki kisidőre a levelet.

- Jaj, ha megtudja a tekintetes úr, - szeppegett aztán mikor odaadtam a levelet, - magát verik meg elsőbben.

- Nem tudják ám meg, - feleltem bizakodón.

- Úgye nem! Hiszen maga olyan okos fiú!...

S össze vissza csókolt. Mindig csókolt, ha megfoghatott, akárhogy tekergettem is a fejemet. Csókolt, - mert hasonlítottam a bátyámra.

- Sárkánynak való kávéat szerzek magának, meg fonalat is adok hozzá, hosszút, felhőkig érőt.

- Mikor?

- Majd ha megint kihozza a levelet.

Arra bizony várhattunk.

A bátyám ritkán írt, merthiszen minden kettős ünnepen hazalovagolt, - jó három órát kellett futtatnia, - s otthon hált. Találkoztak-e olyankor? nem tudom. Semmi kedvem nem volt rá, hogy utánok lesekedjek.

A második évben már csak karácsonykor jött haza, meg húsvétkor. A gazdasági akadémiát halogatta. A gróf megkedvelte és nem tudom, titkárnak vagy minek vette maga mellé. Egyáltalában nem tudok semmit, hogy hogyan és mint élt ott. Csak arra emlékszem, hogy Julcsa egyre nyugtalanabban faggatott.

- Már nincs a gazdaságban, - feleltem félvállról, - kastélyban lakik, a gróf mellett. Egyebet nem tudok.

Julcsa aggodalmasan bámult reám.

Egy cigányasszony járt akkoriban a tanyán. Julcsa minden cigányasszonynyal kártyát vettetett. A kártya mindig egyforma:

- Jó hír, lellem! Jaj betegség... levél,... jó szerencse,... egy irigy (a guta üsse meg). Egy szőke nő a szerető mellett. (Hogy feketedjen meg még az orra is!) A szerető szív ám hű marad... stb.

Csupa hazugság, de azért a lányféle megvetteti a kártyát. Kesereg a közbejött irigyen, s boldogan bizakodik, hogy a szerető szív mégis hű marad.

Láttam, hogyan ülnek félre a szélső kajszibarackfa árnyékába. S hogyan hajlik mind a kettő a kártyák fölé. Julcsa kétszer is föl kel és besiet pénzért. A cigányasszony is surrogná utána, de Julcsa az ajtóban visszatuszkolja. S tovább nézegetik a kártyát.

Julcsa másnap eltűnt a tanyáról. Olyan korán ment el, hogy senki se látta. Ámbátor a kondásbojtar mégis látta. Mondta, hogy a paraszti ünneplője volt rajta. Vállán vitte a csizmáját.

Szeptember dereka táján történt ez.

Vagy négy nap odajárt.

Hol járt?

Senkinek meg nem mondta.

Igen elcsigázottan érkezett haza. Az apja megverte akkor.

Kálmánt azon a télen nem láttuk. Karácsonykor se nézett haza. Csak éppen írta, hogy tavaszig Pesten lesz a grófi családdal együtt. Éshogy ő jogot tanul és franciául is tanul: titkárja lesz a grófnak.

A levél örömet keltett. A gróf országgyűlési képviselő, miniszterséget is vállalhat: Kálmánra csövestül dőlhet a szerencse.

Azon a télen megint férjhez akarták nyomni Julcsát.

Az egyik szomszéd birtokosnak a kocsisa vette volna el, egy verébfejű kis nyalka legény, Bandi nevű. Gyakorta megfordult abban az évben nálunk és látta Julcsát. Hallotta, hogy a tanyánkbeli legények közül egy se foglalkozik vele: cifrálkodó természetű: nem szegény ember párjának való.

- Nohát nekem meg éppen ilyen pászolna! - mondta vígan a kocsis.

Míg a gazdája bent ült nálunk, kerülgette a leányt, ahol csak látta. Melléje igyekezett. Makrapipából nagy füstöket bodorgatott, s pödörgette a bajuszát.

- Jónapot Juliska szentem!

A tanyabeli lányok sárga szemmel nézték. Kocsisnénak lenni a földi szerencsék közt a legzsírosabb szerencse. A kocsisnak nagyobb a bugyellárisa, szebb a lakása, paradés a ruhája. Kocsisnénak nem kell ebédet hordania a mezőre, mégis több a fazeka mint másnak. Az ura sokszor nincs otthon napestig, épp azért is hivatják leggyakrabban a kocsisnét az uraság konyhájára, egy-egy kis belső szolgálatra.

Lesték, hogyan udvarol a kocsis, hogyan felelget neki Julcsa, ahogy szokott szemérmes félvállról. S nem is bírja sokáig, otthagyja a kocsist.

- No bolond! Inkább a dolgát halasztaná. Vagy azt véli, hogy így tetszetősebb?

Anyánk is értesült persze az óriás szerencséről. És örült rajta.

- Ott aztán felhúzhatod a csokros cipőt is, - biztatta. - Mindenféle viselt ruhákat is kaphatsz az asszonyodtól.

Julcsa szomorkásan mosolygott:

- Nem költözök én más tanyájára tekintetes asszonyom. Itt születtem, itt is temetnek majd el engem.

- Ugyan ne affektálj. Röpülsz a nyakába, mihelyt megkéret. Aztánhát megadom, amit szoktam, a te lakodalmadra is, csak úgy mintha idevalósi venne el. Ezen ne aggódjál.

Julcsa kezet csókolt. Mosolygott:

- Meg tetszik látni, hogy nem megyek hozzá.

- Nem mégis hozzá? Ugyan hát mi kivetni valót látsz rajta?

Julcsa szemérmesen vonaglott.

- Nem mondtam rá semmi rosszat.

- Dehát akkor mit nyefegsz, hogy nem mégy hozzá? Nem szép legény? Nem derék?

Julcsa a vállát vonogatta:

- Megjárja. Csak... Nem szeretem a lószagot.

És a tenyerébe nevetett.

S attólfogva nem is bocsátkozott szóba a kocssal.

- Jónapot Julcsa szentem!

- Dógom van.

S otthagya.

Azután már nem igen tudom mik történtek otthon: én is megkezdtem az iskolázást. Csak a kettős ünnepekre jártam haza.

Julcsa már akkor húszon fölül való leány volt. Mondanám: teljes virágjában. De bizony nem vállalta volna őt testvérének még a bodzabokor se. Soványas volt, csakolyan szemérmes bús liba, mint azelőtt.

Segíteni már csak mindennaposan bejárt a szakácsasszony mellé. Az is kedvelte, anyám is, hogy olyan csendes leány volt, és tiszta. Nem lopott. Nem dugogatta az ujját mézbe, lekvárba, tejfelbe. És nem kornyikált. Ha éppen danolgatott is, csakúgy magában dúdolgatott, mint a macska. Külön fizetést nem kapott a munkájáért, de az apjának a mi konyhánkról küldhette ki az ételmet. Egy gyerek vitte ki mindig helyette. Télen meg bent evett olyankor az öreg a konyhán, a cselédek asztalánál. Julcsának volt gondja rá, hogy jó falatok jussanak a tányérjára.

*

Harmadik osztályos gimnáziumi tanuló voltam, mikor aztán az a kedvetlenség történt.

Juniusban valami kanyaró vagy mi miatt korábban végződött az iskolánk, mint szokott. Lódultam persze azonnal haza.

Bukni nem buktam, de elégségesek rútitották a bizonyítványomat. Ami a tanárnak *elégséges*, az a mi házunkban *nem elégséges*.

No korpázni fog apám az első egy-két napon. De végre is nincs olyan zivatar, amelyik el ne csöndesedne.

Némi szorongással léptem ki a vonatból. Bizonyosan apám vár az állomáson. Első szava:

- A bizonyítvány?

Meg se csókol addig. Azután se. Szótlanul ülünk fel a kocsira, s mind hazáig hallgatunk mind a ketten. Én azon gondolkodok, hogy mekkora porció szidalmakat és intelmeket kell majd elnyelnem? Ő meg azon, hogy micsoda szavak és kifejezések a legsúlyosabbak a dorgáló prédikációkban? És majd a vacsorán meg is kezdi:

- Te szülők őszítője! Te pénzpocsek gazember! Hát érdemes volt azt a bűzát elvetni, amelyikből te ezt a kenyeret eszed?

Azonban akkor nem így történt, hálstennek, - most is azt mondom rá, - mivelhogy nem is történik úgy semmi, ahogy előre elgondoljuk. Az apai viharfelhő helyett, csak a nagybajuszú Ignác kocsis jött ki elibém:

- Csak nincs tán baj otthon Ignác bácsi?

- Dehogy is, - feleli Ignác, - inkább öröm van most otthon, ifiuram.

- Öröm. Micsoda öröm?

- Kálmán úrfit várják holnapra, meg a grófkisasszonyt.

- Grófkisasszonyt?

Hát csakugyan nagy az izgalom a házban. A bizonyítványomat csak épp hogy kérdik, aztán mingyárt ujságolják, hogy Kálmán levelet írt, s jön is.

Már csak ez is öröm volt itthon, oly ritkán írt haza. De az meg még bokrozta az örömet, hogy a grófkisasszony is eljön véle. Verának hívják a kisasszonyt, vagyis Veronikának. Bizonyosan a tanyánkat óhajtja látni. Lóháton jönnek holnap. A grófkisasszony kitünő lovas: hatvanöt kilométernyi út grófi paripákon se kis vállalkozás.

- Nem tudom lesz-e belőle valami, vagy nem, - írta Kálmán, - mert a nők ötletei bizonytalanok, de mégis jó lesz, ha a vendégszoba készen várja őket. A missz is vele lesz. Az is jó lovas angol kisasszony. Egy groom is fog bennünket kísélni. Aztán hát az istálót is takarítsák ki. A grófkisasszony bizonyára megnézi majd reggel a lovát. De különben is érdeklődik a lovak iránt. Az élete, - azt lehet mondani, - a templom és istáló között oszlik meg. Mánás hölgyek így szokták. Zsemlye legyen reggelre a házban, és egy nagy üveg odkolon a fürdőkád asztalkáján.

A levelet egy telegramm előzte meg. Kálmán küldte azt is. Csak egy kérdés volt:

Ki beteg otthon?

Csodálkoztak a kérdésen. S mivelhogy a válaszlap is mellékelve volt, feleltek azonnal:

Senki. Tán álmodtál?

Csak másnap jött aztán a levél.

A vendégszobában hát nagy munka kezdődött: súrolás, porolás, padlófényezés, női ágyneműk az ágyba, új kárpitok az ablakra, szőnyegek, virág is egy Zsolnay vázába. Az istálót is söpörték, meszelték. A lovak szőrein sohse járt annyit a vakaró meg a kefe. A zabot dupla porciókban hordta nekik Ignác.

Közben tünődések indultak, hogy mi az a *groom*? Úr-e az is, vagy csak szolga? Vagy hogy se nem úr, se nem szolga, hanem valami hintőféle?

Aztánhát minek jön az a grófkisasszony? Micsoda gondolat hozza hozzánk?

A szakácsasszony persze mingyárt tudta, hogy háztűz-nézőbe jön.

- Az se lehetetlen, - mondta rá jókedvűen anyám.

Nohát ha *nem lehetetlen*, akkor bizonyos *bizonyos*.

Hallgatom őket a konyhán. Meggyet magvalnak ott az asztalon. De még csak a szárát tépik.

- Most értem mán az álmomat, tekintetes asszony, - mondja a szakácsasszony, - azt álmodtam, mintha mindenki az ó-kúthoz futna, hogy valami csoda van benne. Egyik azt mondta: galamb jött fel a vízből. Másik azt mondta: galamb esett bele, és hogy ő látta is: úgy hullt le a magasból, mintha meglőtték volna.

- Álom: bolondság, - legyint rá anyám.

Akkor lép be Julcsa is egy nagy cseréptállal és rongygyal. A szokott tanyai ruhájában van, mezítláb. Az arca betegszínű.

Teszi a tálat az asztalra. Megmossa a kezét. Leül ő is. Fogja a magvaló szerszámot.

- De ez nem bolondság tekintetes asszonyom, - lotyog tovább a szakácsné. - Mert a víz, ha tiszta, mindig jót jelent. A galamb meg éppenséggel. Futok oda én is, hát csakugyan ott vergődik, rengedez benne egy szép anyányi galamb. Véres a tolla szegénynek a fején. Odajön a tekintetes úr is. Nézi.

- Ki hozná fel azt a galambot.

Senki se meri. Egyszer csak Julcsa megszólal, hogy ő meri.

- Már hogy mernéd te?

- Julcsa csak felugrik a kút kávjára...

Julcsa a két fülére kapott:

- Majd bizony én, olyan mély kútba... Hát ha a tanya minden galambját nekem adnák!...

- Álomban minden lehet. Hát én úgy álmodtam: felugrottál és zsupsz be a kútba! Szinte a képünkbe loccsant fel a víz. Nézzük: Mit csinálsz lent? Hát se galamb, se Julcsa, csak egy aranyhalacska úszkál a víz színén.

- Bolondság, - legyint anyám.

- Az még nagyobb bolondság, amit én álmodtam, - mondja rá Julcsa, - jaj, el se merem mondani, olyan szép volt.

Szokatlanul beszédes volt aznap, noha amint mondom: beteges arcú és kedvetlen.

- El sem merem mondani.

- No csak mondd el, - biztatja anyám.

- Hát én meg azt álmodtam, hogy ahogy imádkozok este, egyszer csak megnyílik az ajtó... Jaj, hogy merjem elmondani... Hát... megnyílik az ajtó és belép egy asszony... tiszta fehérben. A hóna alatt valami asztalka forma. - Kicsoda maga? Mit hozott? - ámulkodok rajta. De csak akkor rémülök el, hogy arcát fölemeli és rámnéz. Hát... jaj, hogy merjem elmondani...

- No csak mondd el bolond, - neveti anyám, - hiszen csak álom.

- Hát tetszik tudni, ahogy rámnéz hát... maga a Boldogságos Szűz volt. Az. Élő eleven szent valóságban a Boldogságos Szűz Mária.

- Ezt a varrógépet hoztam neked, - azt mondja.

Csak térdre esek.

- Óh Szűz Anyám, hogy érdemlem én ezt a nagy boldogságot?

- Mindenki boldogságra születik, - feleli jóságosan.

Avval csak leteszi a varrógépet, le is ül melléje. Gyolcs is van a hóna alatt. Csak ráteszi a gépre. Varrt nekem rajta szép fehér hosszú inget. De olyan volt az, mint a hó.

- No ez hát csakugyan bolondság!

Aztán a szakácsasszony arra fordította a beszédet, hogy milyen lehet hát az a grófkisasszony?

Senki se látott még grófkisasszonyt, dehát ha már grófkisasszony, nem lehet másmilyen, csak amilyen a mesékben: szőke, csakis szőke és csupa selyem és bársony és gyémánt. Még tán ha lép is, aranypor száll fel a nyomából.

Hát szép, szép, csupa szép, de hogy a gyomráról mit képzeltek, el nem vélhetem: volt ott másnap olyan sütés-főzés, mintha harminc éhes orosz díjbirkózót vártak volna versenyevésre.

Igaz, hogy másnap délre, azaz délutáni két órára meg volt híva a környék minden olyan családja, amelyiknek kisasszony virított a bokrán, - vagy hat család. A jegyző is közte, meg a körorvos, mivelhogy azoknál is virított a bokor. De még a városból is az öreg Ihász Péter főorvos, akit említettem, hogy a hideglelésemben gyógyított. Azt meg a felesége kedvéért hívta meg apám. A feleségének az anyja ugyanis báróné volt és így az asszony valamelyes kapcsolatot érzett a mágnási családok iránt.

Mármost hát csak el ne maradjon valahogy éppen a fővendég, a grófkisasszony: méltó helyet találjon a sok csirke, liba és réce, cukros, mákos, mazsolás, túrós, tejfeles, mézes, mindenmicsodás szopintom, nyalintom, csemcsegem készítmény.

- Jaj, el ne égjen az a kapros béles!

No nem maradtak el: berobogtak alkonyat felé porosan, izzadtan, habos lovakon: Kálmán, a grófkisasszony, a missz és mögöttük egy beretvált képű sárgacsizmás angol csimpánz.

Az érkezettek látására persze összefutott a tanya népe is, és illedelmes távolságban ámulkodtak a grófkisasszonyon. Hogy nem szőke! Hogy szépnek hát... Vagy mint Ignác kocsis mondta:

- Szépnek hát nem éppen csúnya...

Mint ahogy valóban nem is volt csúnya, sőt nekem igen tetszett, hogy a szemöldöke olyan japáni formán felcsuszott végű. De termetre bizony tömzsök volt, amit magunkfajta ember se itél előkelő hölgyhöz illőnek. Ha Kálmán meg nem különbözteti a figyelmével, mindenki inkább a misszre vélekedett volna, hogy az a grófkisasszony. Az hát igazán szőke volt, mint a mosott birka, csak bizony közelről már kissé ráncos szemű.

No dehát ez csak az első percekben látszott így. Amint megszólalt a grófkisasszony, egyszerre széppé vált. Szépen ívelt keskeny ajaka volt, és a foga mint a hó.

- Nincs semmi baj a tanyán? - kérdezte felvont szemöldökkel apámat, - semmi betegség? semmi gyász?

Apám csodálkozva pillogott.

- Betegség? Gyász?

- Semmi különös nem történt.

- Semmi.

A grófkisasszony hihetetlenül nézett apámra. Kálmán mosolyogva a grófkisasszonyra.

Vacsora közben tudtuk aztán meg, hogy a kisasszony fölötté babonás, szellemekben hívő lélek. Esténként spiritiszta szeanszokra jár. Többet beszél a rég meghalt emberekkel, mint az élőkkel.

Hogy a bátyám a családjokba került, hát persze elszörnyülködtek a hitetlenségén.

A bátyám ugyanis nemcsak hogy kálvinos, hanem még rá akkoriban olvasta Büchnert. Tudod mi az, hogyne tudnád fogzáson és Büchneren mindenki keresztül vergődik. Érdekes, hogy ez a név magyarrá fordítva csak csúf-név lehetne. Minálunk Bükkfa Lajos névvel filozófiát mondani bajos vállalat. És mégis látod, - ne neved rajtam, - de néha azt gondolom, hogy a biblia nem fordított annyi intelligens embert az istenfogalom megbecsülésére, mint amennyit a filozófiának ez a Dummer Augusztja. Mert a biblia az érzelmeinknek beszél, s bizony az érzelmeink megzavarodnak néha egy-egy koporsó mellett, egy-egy sír szélén. De ez a német az értelmünknek beszél, s magától keletkezettnek mond mindent, - a só-kockától kezdve a

saját öregapjáig. Már ami értelmi sor, nem kapjuk be olyan könnyen. Hátha mégse keletkezett magától az a só-kocka, hanem valami erő szabta ki négyszögletesre? S hátha öregapánk se keletkezett magától, hanem a világ minden öregapjának volt öregapja, csak egynek nem?

Fiatal elmék persze elkábulnak a tudományos mondókáktól s ahogy elsárgul, elhal percre, negyedórára egy-egy ujjunk, úgy hal el annak a könyvnek az olvasásában a fiatal ember lelke mélyén élő isten-fogalom is. De persze aztán az ő szeme is megnyílik idővel, nemcsak a macskáé. Rendjén valónak ismeri aztán, hogy görbe fák is vannak az erdőn, s hogy a tyúk nem tojhat genfi zsebórákat. Bizony nem járt az a német se a Göncölszekere fölött, hogy olyan bizonyossággal hirdeti: mi nincs ottan!

Hát még akkor az én bátyám is fiatal volt: a gondolkodása nem terjedt túl az öt érzékén. Ellene mondani nem tudott még a filozófia senki vaksijának. Az argumentumokat elfogadta, ahogy eléje rakták. S hitte, hogy aki tudományos szavakkal beszél, a csalódhatatlan tiszta, színigaz tudományt beszél. Minden magától van, amit nem ember keze csinált, még a nap járása is.

Kottyantott egyszer valamit erről a tudományáról grófék előtt. Hát persze azok elképedtek.

- Kálmánt meggyőzzük, még ma este meggyőzzük!

A kisasszonynak a jegyese is jelen volt. Az is gróf, rokona a grófi családnak, Kálmánnál öt évvel idősebb fiatalember. Az is úgy nézett Kálmánra, mint valami hottentottára.

- Hogy lehet valaki ilyen elvadult?

Akkoriban kezdődött az élőknek és holtaknak egymással való érintkezése egy ezüstforintonoson át. Az ezüstpénzt letették egy ábéce-körnek a közepébe, s három jámbor rátette az ujját. A forint ide-oda csuszkált a betűkhöz. A többi jelenvaló jegyezte a betűket.

A műveletet persze imádkozás előzte meg, s az asztalkához ülők becsületükre fogadták, hogy a forinton csak éppen hogy rajta tartják az ujjokat.

Azon az estén maga a gróf ült a szellemidéző-asztalhoz, meg az öreg grófné, meg a grófnénak az anyja. Kétkedéstről szó se lehetett.

Kálmán mégis mosolyogva ült mellettük.

- Ki van jelen? - kérdezte áhítatosan az öreg gróf.

A forint megmozdult.

A grófkisasszony jegyese komoly érdeklődéssel jegyezte a betűket.

- Vé, e, er, o, en, i, ká, a: Veronika.

- Az én védőszentem, - rebegette meghatottan a grófkisasszony, - Szent Veronika, akinek a kendőjét Szent Péter templomában őrzik. Min mosolyog?

- Semmin, - bókkolt - Kálmán, - csak éppen... hiszen méltóztatnak tudni, hogy én református vagyok.

- De nézze Kálmán, - mondta az öreg gróf, - itt udvariaskodásnak nincs helye. Hiszen éppen azért ültünk össze, hogy magát meggyőzzük. A lányom azt mondta, hogy maga atheista, semmi-hivő: lelke-vesztett.

- Visszaszerezzük magának ma este a lelkét, - jóságoskodott a grófkisasszony.

- Csak szóljon nyíltan, - biztatta az öreg gróf, - min mosolyog? Kezdjük mingyárt itt az első mosolygásnál, bátran, nyíltan, magyar emberhez illően: mit mosolygott meg?

- Csak azt, - nyilatkozott Kálmán, - hogy Milanóban is megvan az a kendő, és Jaenben is, Spanyolországban. Épp a minap olvastam róla.

- De a római az igazi, - felelte a grófleány. - Én ott voltam, láttam.

Kálmán meghajolt.

- Kérem méltóztassanak folytatni, majd aztán a végén még mondok valamit, szíves engedel-mükkel.

- Jobb, ha most mondja, - biztatta az öreg gróf, - maga a szellem fog felelni reá.

Hát Kálmán elő is állott:

- A tudomány világosságánál Szent Veronika megsemmisült. A romantikus szent a *vera icon* szóból keletkezett. Talált egy kendőt, amelyen elmosódott kép látszott. A kép görögül *ikon*. Valaki vélte, hogy Krisztusnak igazi képe. Az igaz szó latinul *verus, vera*. *Vera ikon* tehát szószerint igazi kép. Ebből kerekedett elő Veronika név. Eszerint Szent Veronika olyan szent, akinek se húsa, se vére, se hosszú haja soha nem volt. Ha méltóztatnának megkérni Szent Veronikát: erre feleljen. Ha tud.

A társaság elképedten nézett. De a forint azonnal megmozdult, és válaszolt:

- A *vera icon*t vették a Veronikából, nem fordítva. Lám a *Piroska* névre is azt mondta a tudomány, hogy a *Prisca* névből eredt és így nem magyar. De ez csak olyanféle játék, mint mikor a soproniak azon mulatnak, hogy a német *hájjal* eteti a tehenét.

Kálmánnak kissé elnyílt a szeme. Hallgatott. De aztán hogy Napoleont, Homeroszt, Petőfit idézték, megintcsak mosolygott.

- Min mosolyog? - faggatta a grófleány, - még mindig kételkedik?

- Azon mosolygok, - felelte Kálmán nyíltan, - hogy én nem vagyok olyan nagyelméjű ember, mint Napoleon volt, se olyan szépszavú mint Homerosz volt, se olyan zseni, mint Petőfi, de ilyen válaszokat én is kanyarítok akármikor, ezüst forint nélkül is.

Az öreg gróf összeráncolta a szemöldökét.

- Csak nem gondolja talán, hogy tologatjuk?

- Azt nem, hanem hogy a kéz akaratlanul is arra viszi a forintot, amerre a szem a betűt látja.

- Kössük be a szemünket.

Mind a három médiumnak bekötötték a szemét. A válaszok továbbra is értelmesek maradtak.

- Még mindig kételkedik?

- Még mindig. Aki zongorázni tud, behúnyt szemmel is zongorázhat: csak egy billentyűt találjon meg, a többit is azonnal tudja: hol van.

- Fordítsuk meg az asztalt.

Kálmán szerette volna mondani, hogy majd ő csinálja meg a betükört: össze-vissza hányja a betűket, s akkor üljenek hozzá bekötött szemmel. Dehát attól tartott, hogy a kételkedése már a kellemetlenkedés határait érinti.

Hallgatott.

- Szent Tamás apostol kegyeskedne-e szólni velünk? - kérdezte az öreg gróf alázatos arccal.

Az ezüst forint mozdult:

- Hát az bajos. De azért várjatok kissé.

Vártak vagy öt percet. A forint akkor oly gyorsasággal futott az *I* betűhöz, hogy szinte bele-rándultak a kezek:

- Itt vagyok: mit kívántok?

- Egy lélek megmentésére kérnénk szent apostol, - mondta komolyan a gróf, - ez a fiatalember elvesztette a hitét. Kétkedik magában Istenben is. Kérlek mondj valamit, ami visszavezeti őt a világosságra.

A forint ingadozott egy minutáig; aztán nyílként repült az *A* betűhöz:

- A legközelebbi temetés... visszavezeti.

A társaság szinte belefehérrült ebbe a válaszba. Maga Kálmán is elkomolyodott.

- Kérem, mikor lesz az a temetés?

A forint már nem ingadozott. Indult, ment egyenesen az *A* betűnek.

- A jövő héten.

Erre a válasza szinte hallani lehetett, hogy mindenki szive megrezzen.

Kálmán is szinte belerendült.

- Mely nap? - kérdezte elszorult lélekzettel.

A forint lódult a *K*-nak:

- Kedden.

- Hol?

- Otthon.

Kálmán elhalványult.

Péntek volt aznap.

- Kérem, - rebegte, - kérdeznénk: ki halódik?

Az ezüst forint az *N* betűhöz rándult:

- Nem halódik.

- Dehát mégis ki hal meg, kiről van szó?

A forint ingadozott, s megint lódult az *A* betűhöz:

- Aki téged akkor is mindig lát, ha behunyja a szemét.

S a forint lesiklott az ábécé-körről.

A jelenvoltak szinte dermedten néztek Kálmánra. Kriptai hideg fuvalom szállt át a szobán.

Kálmán szinehagyottan bámult az asztalkára.

- Mégishát: ki? - rebegte, - ki hal meg nálunk?

A három ujj készséggel ereszkedett a forintra.

A forint nem mozdult többé.

Vártak csaknem negyedóraig. Végre is az öreg gróf fölkel és Kálmánra mosolygott:

- Ahá: már kezdődik! a hívés már kezdődik!

Kálmán fakó arccal mosolygott:

- Épenséggel nem. Csak a halál emlegetése... rossz érzés.

- Eszerint haza se néz?

- Eszem ágában sincs.

- És ha csakugyan történik valami?

- Hát ha *kedden* csakugyan temetés lesz nálunk, de *kedden*, éppen *kedden*, és nálunk, éppen minálunk, és olyan valaki hal meg, akit ma még nem lehet haldoklónak nevezni, hát akkor becsületesemre mondom, hogy nemcsak hinni fogok, hanem - ott térek át a katolikus hitre, abban a templomban, amelyikben Szent Veronika kendőjét mutogatják.

Várta, hogy elmosolyodjanak. Veronika grófkisasszony azonban sajnálkozó szemmel bámult Kálmánra:

- Kedden maguknál temetnek.

- Fogadjunk, hogy nem temetnek. Száz forintot ajánlok... Szent Veronika perselyébe.

Az ifjú gróf nevetve rázta a fejét:

- Hiába, hát protestáns, javíthatatlan protestáns! Kivánom, hogy a fogadást elveszítse! Mert hiszen voltaképpen akkor nyer, ha elveszíti.

Kálmán azon az éjszakán mégis nyugtalanul aludt. Hiába mondta minden percben: bolondság! - a következő percben mégis azon bolygott az elméje, hogy ki az, aki őt behunyt szemmel látja? Anyánk? Dehiszen apánk is. A családnak minden tagja.

- Eh, bolondság! Kegyetlen tréfája valamelyik forint-tologatónak. *Blag*, az ő nyelvükön mondva.

Másnap reggel mégis elküldte a telegrammot:

- Ki a beteg?

És délben, hogy a grófleánynyal találkozott, diadalmasan mutatta apám válaszát.

- Sajnálom: de Szent Veronika perselyébe nem teszem a száz forintot.

- Még nem vagyunk túl kedden, - felelte komolyan a gróflány.

- Hát csak nem gondolja...

- Bizonyos.

- Hogy nálunk kedden temetnek?

- Maguknál otthon temetnek kedden.

- No nem.

- El fogja titkolni.

Kálmán vállat vont.

- Hát jöjjön el velem a temetésre: lovagolt már nagyobb útat is.

- Elmegyek. Viszek magammal egy pálmaágot is a koporsójára. Isten kegyelmének tekintem, hogy én térdeltetek az oltár elé egy atheistát.

- Veronika kendője elé.

- Oda. Becsületszavára fogadta. Jó-jó: majd kedden mosolyogjon. Vagyishát már hétfőn. Holnap indulunk, holnapután a temetés. A temetés után mingyárt visszatérünk.

Igy érkezett hozzánk szombaton a levél, s így érkeztek másnap ők is.

Kálmán persze diadalmasan nézett a grófkisasszonyra, hogy valamennyien épségben, egészségben fogadtuk őket.

De a kisasszony is mosolygott már:

- Kissé komikus, hogy temetésre jövünk ide, s mégcsak beteg sincs a házban. De akkor se én vagyok a vesztes, hanem maga. A pálmaágot nem adom oda.

Két nyírfa-kéreg közé helyezetten hozta a lovász a másfélméteres szép pálmaágot.

- Ámbátor, - folytatta elkomolyodva a grófleány, - ma még csak vasárnap van.

Mink persze ebből a beszélgetésből nem értettünk meg semmit se, csak később vacsora közben mikor elbeszélték a szeánszot, s hogy maga Tamás apostol is nyilatkozott.

Apám nevette:

- Az mindig tréfás ember volt az a Tamás apostol. Az első protestáns voltaképpen. Node hálát érzek iránta, hogy nekem, ha tréfából is, ilyen kedves vendégeket küldött.

Julcsát annyira nem féltették már Kálmántól, hogy ottmaradhatott a konyhán. Segíthetett a csirke-kopozásban, puding-sütésben, asztal-terítésben.

Sőt az asztalnál is ő szolgált. Leshette a grófkisasszonyt meg a másikat. Bírálhatta a ruhájukat. Igen szimpla drappszín cloth ruhát hozott a lovász két bőrskatulyában a lován, gyöngyház-gombosát. Azt vették fel este, s másnap is. Nézhette a frizurájukat, amelyen nem látszott a sütővasnak semmi művészete. Fülelgethette mind a kettőnek a nyájaskodását.

No arra nem lehetett panasz. A kontesz igen kedves volt: a vacsorán szüntelen csak az ő csevegését lehetett hallani. A mieinkkel magyarul beszélt, a miszszel angolul, Kálmánnal olykor franciául is. Vacsora után meg, hogy apám nem mert szokása szerint pipára gyujtani, ő maga biztatta:

- Látom, hogy ott a pipatorium. Tessék.

S nagyobb biztatásul ezüst-szelencét vett elő a zsebéből, és rágyujtott egy vastag cigarettára maga is! A missz is. Kálmánnak is odanyujtotta:

- Comme chez nous...

Mit mondhatott, hogy franciául mondta? - tünődött bizonyára az a bolond parasztleány. Sápadt volt és komoly. A szeme mindig a gróflányon.

Kálmán persze rá se pillantott: minden gondolata csupa figyelem és udvariasság volt, hogy az előkelő leány jól érezze magát a házukban.

Julcsa szeme szinte kék lánggal villogott. És szinte megrándult, mintha kigyó csipte volna meg a bokáját, - valahányszor Kálmán udvarias szót mondott a grófleánynak, vagy egyébképpen figyelmeskedett iránta.

Másnap reggel Julcsa nem jelentkezett a konyhán.

Anyám elizent érte, mert még csak most kezdődött igazán a dolog: salátaszedés, rétesnyújtás, habverés stb. sok munka a konyhán.

Julcsa be volt zárkózva a szobájába.

- Mingyárt, - szólt ki az ajtón, - mingyárt.

S nem bujt elő.

Anyám aztán már engem küldött:

- Mondd, hogy üstöllést itt legyen! Vegye magára a kék lüszter ruháját és a fehér melles kötényt: ő fog szolgálni az asztalnál is.

Zörgettem Julcsa ajtaján.

- Julcsa, mit csinál? Anyám már haragszik.

- Mingyárt, mingyárt, - felelte, - fekszek még, beteg vagyok, de fölkelek.

A hangja valóban bágyadtas volt, de hallottam, hogy ide-oda kopog a cipője. Tehát nem fekszik: hazudik.

Belesek a kulcslyukon. Valami nagy pipacsot látok, de akkora, mint valami nagy tál. Szemlélem jobban, hát női kalap! Piros női kalap. Toll is mellette, fehér strucc toll.

Ámuldozok.

Mégjobban odanyomom a szememet valami fényeses rózsaszínt látok az asztalon, de csak épp a szélét, - napernyőnek a széle.

A csodálkozásuktól szinte kábuldozva térek vissza. Elmondjam-e anyámnak, hogy mit láttam? Julcsának kisasszony-kalapja, napernyője!... Nagy kotkodács az asszony népek.

A konyhán azonban igen el voltak foglalva a reggeli készítésével. Kálmán megmondta este, hogy a hölgyek nem kávéat isznak, hanem teát. Hideg rosztbiffel, és dsemet utána. Honnan a csudából teremtsenek ide rosztbiffet és dsemet? Szegény anyám azt se tudta, hogy az a dsem is hús-e vagy hogy valami pogácsa? vagy valami tengeri hal?

Kálmán azt tanácsolta, hogy kora hajnalban nyargaljon be a kocsis a városba, s várja meg a Korona-hotel megnyitását: hozzon onnan.

Szegény vén Ignác bácsi majdnem dögre nyargalta az egyik lovat, s maga is hasonlított a haboskávéba mártott kiflihez mikorra haza érkezett.

Dehát nyolcra ott volt a roszbiff is, meg a dsem is. Azt rendezték tányérokra és üvegtányérokba, mikor visszatértem. Meg zsemlyét pirítottak nagy hévvel-lánggal, mintha nem is konyhában dolgoznának, hanem kovácsműhelyben.

Csak éppen beszóltam:

- Jön mingyárt.

S magamban tünődtem a piros kalapon.

A vendégek sokáig aludtak. Tizig öltözködtek. Közben a missz kijött, - mégráncosabb volt a szeme, mint tegnap, - és aludttejet kért.

- A grófkisasszony szép teheneket látott itt tegnap: aludt tejet reggelizne, ha van. Magam is kívánnék egy kis aludt tejet, ha jut, ha lehet.

Julcsa nem jelentkezett.

Tizenegy felé végre előjöttek a vendégek. Megsétálták a kertet. Bizony nem igen volt rajta mit nézniök: mályvák, pelargóniák, s másefféle paraszt virágok, verbenák, egynéhány szál elkésett margitvirág, gyepüben vadon nőtt királygyertyája.

- Ma már hétfő van, - tréfálkozott Kálmán, - hétfő...

A grófleány mosolyogva vonintott a vállán:

- A vesztes maga. Én legfeljebb száz forintot vesztek. De maga mit veszít? És hétfő még nem kedd.

Kálmán mosolyogva szakított a két hölgynek egynéhány szál pelargóniát. A missz a kalapjába tűzte, a gróflány a karperecébe.

Közben apánk is hazaérkezett a mezőről. Az ünneplőruhája volt rajta, - fekete. Üdvözölte a hölgyeket, és zsebkendővel törülgette a homlokát. Látszott rajta, hogy csak éppen fordult egyet a munkásainál: sietett haza.

- Hogy méltóztattak aludni a mi alázatos hajlékunkban?

S indultunk a kertből az istálónak, hogy a lovaikat megnézzék. S a mi lovainkat is.

Kálmán némi röstelkedéssel vezette őket. A grófi kastély és grófi istáló után éktelen szegénység a mi kis nyolc-szobás kuriánk, gledicsiás sövényű kertünk, igáslovaktól rút istálónk.

A nap juniusi erővel tüzelt a világra. A levegőben legyek zsongtak. Az ó-kút körül szennyes récék bukdácsoltak a pocsolyában.

- Phű de csunya szagú ez a pocsolya! - röstelkedtem, - s éppen ilyenkor!...

Egy galambraj fehér rózsaláncként kavargott fel a magasba a vetések felé.

A környékből hívott vendégek még akkor nem érkeztek meg.

Hát sétálunk az istáló felé. A hölgyek az esti ruhájokban, fehér napernyőjökkel, nagyszélű szalmakalap a fejükön, a galambokban gyönyörködve. Kálmán mellettük az ő elegáns gólyalépéseivel, egy tüneményesen sárga drága selyem csokor-nyakkendővel díszítetten. Sétálunk.

Egyszer csak a béresházak felől elővállik valami karcsú sudár úrihölgy. Égszínkék bársony kabátka rajta, és mohaszín selyem szoknya. A fején pörgeszélű, fehér strucctollas pipacsszín piros kalap, feltolt fátyol a kalapon. A karján hosszú fehér keztyü. A kezében rózsaszín napernyő. A lábán gombos cipő.

Úri nő, az látszik. Az is látszik, hogy fiatal. De a ruha szabása öt-hat év előtti, divatja múlt, és a színekben hökkentően papagályos.

A hölgy lépked büszkén, méltóságosan, mint valami trónjára lépő királyné. A napernyő a kezében van, de a nap az arcába süt s az az arc már száz lépésnyire fehérlik a púdertől.

Jön felénk.

De egy falka béresgyerek és asszony is utána, valamennyien kerekklő szemmel a nyakukat nyújtogatva, félénk távolságban, mint valami csoda után.

Libák, kacsák gágogva, sipákolva menekülnek előlük a pocsolyából.

A vendéghölgyek csak bámulnak.

Apám is.

Kálmán is.

De Kálmán egyszerre csak elhalványul.

Én persze azonnal tudtam, hogy ki az a hölgy. De még a lélekzetem is elállt.

Mit akar?

Minek jön?

Mi célja, hogy így felöltözött?

Kálmán persze méginkább nyitogatta a szemét: ő nem látta soha másképp a leányt, csak paraszti ruhában, csizmában, vagy mezítláb. Azt a cifra ruhát meg éppenséggel nem látta rajta még senki sem. Apránként vette a bolond a béréből, s elrejtette a ládába. Az apja se tudott róla.

Mi gondolata lehetett annak a félvelejü lúdnak, hogy így gyűjtögette évek hosszú során át az úri ruhát? - Ki az ördög láthat be az efféle teremtésnek az esze pincéjébe?

Node akkor bizonyosan azért öltözött úgy fel, hogy a grófkisasszonyt leverje szépségével. Leverje, mint a nap a holdat! Mint a bazsarózsabokor a csipkerózsát! - Én csak béresleány vagyok, de különb, mint te, kastély kisasszonya!

S közelgett, lépegetett büszkén, bátran, méltóságos merev derékkal felénk. Míder volt rajta, s az is elváltoztatta, hogy hosszabbra vont a derekát.

Jött, mint valami királyné.

Apám még akkor se ismerte meg. Ahogy később beszélgettünk az ügyről mondta, hogy a meghívott vendégekből való valakinek vélte, hogy kocsin jött és rossz helyen szállt le, azért igyekszik gyalog hozzánk.

Jött, lépegetett a szerencsétlen, kevélyen. Szinte katonásan.

Mikor már csak vagy harminc lépésnyire volt, a hölgyek meg is álltak, úgy bámulták. De nekem magamnak is mintha kővé vált volna a lábam.

Jött egyenesen nekünk, egyre közelebb.

Kálmán már reszketett izgalmában.

A leány szemében valami vészes komolyság sötétlett. S mikor már már csak tíz lépésnyire volt tőlünk, Kálmán ingerülten ripakodott reá:

- Mit akarsz? Mért öltöztél ebbe a maskarába!?

A szó szinte vérrel harsant a torkából.

A leány meghökkent, megállt.

Gondolom, egy pillanatban megértette, hogy a ruhája ha úri is, nevetséges. És hogy a szerető immár gyűlölő.

Még a púder alatt is látszott, hogy elfehérül.

De azért megindult s hozzánk jött.

- Gondoltam, szabad elbúcsúznom, - rebegette színhagyott ajakkal, de még mindig büszkén, - elmegyek a tanyáról...

- Hát eredj! - robbant reá Kálmán, - takarodj innen! Maskara!

Apám csak akkor ismerte meg. Az arca egyszerre lánggra lobbant.

- Ejnye szemtelen cafrája! Ejnye azt a...

S hogyan, hogyan se - nem szokta apám, - soha életében nem cselekedte senkivel, - de hát akkor hirtelen-haragjában bizony úgy csapta képen azt a szegény leányt, hogy majd elbukott. Hát bizony... hát... majd elbukott...

De csak épp, hogy a napernyő esett ki a kezéből. Annyira meg volt zavarodva, hogy még csak a karját se emelte maga elé. Csak állt ingadozva, és holt színre vált arccal bámult apámra, mint valami múzeumi viaszbáb.

- Takarodj! - toppant rá apám is.

A leány akkor Kálmánra nézett esdően, mint ahogy csak a kínpadon vonagló szeme nézhet. Szinte kiáltott a szeme:

- Védj!

Kálmán azonban elfordult, és tovább kísérte a két elképedt hölgyet. Csak én, ahogy visszatekintettem, láttam, hogy csüggő fejjel, rogyadozva bandukol ő is visszafelé.

- Elle est folle la pauvre, - franciázott halkán a grófleány, - n'est-ce pas?

- A csordásunk lánya, - felelt nehéz mellel Kálmán, - magam is vélem, hogy megzavarodott.

De olyan sápadt volt ő is, amelyennek még nem láttam.

A két hölgy sajnálattal pillantott a leány után.

S tovább mentünk.

Gyuri megszívta a pípáját. Legyintett.

- Ostoba történet, a kutya ugassa meg! Beszéljünk vidámabb témákról. Mondj valami jó cigány anekdotát.

-&-